

ההתארגנות הפוליטית הנפרדת של עולי גרמניה

מבוא

שש שנים בקירוב נאבקה התנועה, שנשאה את השם "עליה חדשה", על דמותה החברתית והאידיאולוגית ועל מקומה בישוב, וללא הצלחה. 60,000 העולים מגרמניה שהגיעו לארץ בשנות השלושים בעקבות עלייתו של היטלר לשלטון, שינו את פני הישוב מבחינה דמוגרפית וחברתית, הזרימו הון רב לתוכו, בנו דפוס חדש של התיישבות חקלאית והעניקו תנופה לפיתוח העיר. כשליש מהעולים האלה היו "ציונים ותיקים", וביניהם מנהיגי הציונות הגרמנית. למרות זאת לא הגיעו למעמד נכבד במערכת הפוליטית של הישוב. מערכת זו התגבשה בשנות העשרים על בסיס התרבות הפוליטית של יהודי מזרח-אירופה. ואילו הציונות הגרמנית, למרות קרבתה למטרות המוצהרות של תנועת הפועלים ולמדיניותו של וייצמן, צמחה מתוך מערכת פוליטית ותרבותית שונה, ומבחינה מנטאלית היתה רחוקה מהתפיסה המפלגתית שרווחה אז בישוב היהודי. מנהיגיה לא נקלטו במפלגות הקיימות. מפלגות אלה היו אומנם פתוחות לקליטת העולים כחברים המשתלבים במערכת כפי שהיא, אך לא ככוחות משפיעים ומשנים. מכאן הנטיה בקרב מנהיגות עולי גרמניה, שלא מצאה את מקומה במפלגות הקיימות, לנסות ולבנות כוח עצמאי אשר ייצג את העולים מגרמניה. כך קמה באוקטובר 1942 תנועה בשם "עליה חדשה" כתנועה פוליטית ו"על-מפלגתית", שנתחסלה כעבור שש שנים, בנובמבר 1948.

עד לשנת 1942 לא זכתה התנועה הזאת לתמיכה ציבורית רחבה. ב־1944 הגיעה לשיא כוחה, וב־1945 החלה ירידתה. ב־1948 הודה חלק ממנהיגותה בחוסר היכולת להתקיים ככוח עצמאי והקים את המפלגה הפרוגרסיבית על-ידי איחודה של "עליה חדשה" עם "העובד הציוני" והציונים-הכלליים א'. החיבור שלפנינו מבקש לסקור את גלגולו של הניסיון הזה, ולעמוד על הגורמים שהביאו להקמת "עליה חדשה", על מניעי התמיכה בה, ועל הסיבות שגרמו לבסוף להתחסלותה.

א. נסיונות ראשונים

ניסיון להקים ארגון פוליטי – "קידמה"
 "התאחדות עולי גרמניה" קמה בשנת 1932 בתל־אביב כארגון קליטה, שתפקידו לקלוט עולים ולסייע בידם על־ידי מתן יעוץ בענייני תעסוקה, הסבה מקצועית, העברת כספים וסחורות מגרמניה, דיוור, תרבות ולימוד עברית. בתחילת דרכו נתמך הארגון בידי הפדרציה הציונית הגרמנית, ופעיליו עבדו על בסיס התנדבותי. בה בשנה הוחל בהוצאת הביטאון Mitteilungsblatt.

ב־1933, בבוא גלי העליה הגדולים, התרחב הארגון ועובדיו היו לשכירים. ה"התאחדות" פעלה אז בשיתוף עם המחלקה להתיישבות עולי גרמניה שלידי הסוכנות היהודית, ועימה יחד הקימה מוסדות קליטה כלכליים כגון: רסקו, מקורות, קופת־מלווה של עולי גרמניה; כמו כן שיתפה פעולה בארגון ה"העברה". ביולי 1938 שינתה ה"התאחדות" את שמה ל"ארגון עולי גרמניה ועולי אוסטריה". כעבור שנה, ב־1939, מנה הארגון 6000 משלמי מסים ב־26 סניפים. הסניף המרכזי היה בתל־אביב ושלושת הגדולים האחרים בחיפה, ירושלים ופתח־תקווה.

אך מהר מאוד הגיעו מנהיגים ציוניים מגרמניה לכלל מסקנה, כי קליטה במלוא משמעות המושג מחייבת גם השתלבות בחיים הציבוריים־פוליטיים של הארץ. חלק מפעילי העליה הגרמנית ניסו לתפוס מקום ראוי במסגרת המפלגות הקיימות, בתקווה למצוא בהן אפשרות לביטוי פוליטי עצמי. אולם רוב חברי ההנהגה המסורתית של ציוני גרמניה חששו מפני היבלעות בתוך הארגונים הקיימים וחתרו ליסוד מסגרת פוליטית עצמאית. על רקע זה נוסד באוקטובר 1934 גוף פוליטי בשם "קידמה", בהנהגתם של ק. בלומנפלד, יושב־ראש הסתדרות ציוני גרמניה מ־1924, שנת עלייתו ארצה, עד 1933, ויג. קרויאנקר, מאנשי המחשבה המדינית המובהקים בציונות הגרמנית.

"קידמה" ניסתה תחילה להצטרף לציונים־הכלליים כגוש עצמאי, במגמה להוות מסד לציונות כללית מתקדמת. אולם הנהגת הציונים־הכלליים דרשה הצטרפות אישית, ולא כקולקטיב. לכן העדיפו מרבית חברי "קידמה", עם קורט בלומנפלד בראשם, להמשיך כקבוצה עצמאית.¹

1. בלומנפלד אל מוזס, 9.9.1934, *Im Kampf um den Zionismus* – Kurt Blumenfeld, *Briefe aus fünf Jahrzehnten*, Stuttgart 1976 (להלן ק. בלומנפלד, מכתבים): בלומנפלד אל מוסנוון, 7.11.1934, שם, עמ' 134–135. בדצמבר מדווח בלומנפלד לחברו כי ימשיכו להתקיים כארגון עצמאי, בלומנפלד לחברים, 2.12.1934, שם, שם.

ב־27 בפברואר 1935, קיימה "קידמה" כנס כללי ב"בית־העם" בתל־אביב בהשתתפותו של חיים וייצמן, ובו התייצבה לראשונה בפני הציבור הרחב. בכנס, שהתנהל רובו בעברית, הועלו עמדות־היסוד שאפיינו את "קידמה" בציונות. הדוברים בכנס הסבירו כי "קידמה" אינה תנועה מעמדית; היא אומנם קרובה לתנועת הפועלים, אך מתנגדת לסיסמאות, לסמלים ולאידאולוגיה הנושאים אופי מעמדי מובהק.

אנחנו חושבים שהפועל היהודי הוא יסוד חיינו החדשים. טעות לדעתנו שהפועל היהודי תפקידו לגדור את עצמו בפני הבורגני היהודי, כביכול [...].

אין לנו אפשרות לפתור את שאלת היהודים על־ידי רעיונות הסוציאלי־זם המטריאליסטי, כשם שאין לפתור את שאלת היהודים על־ידי רעיונות הליברליזם של המאה ה־19.²

המדינה בדרך היא, לתפיסתם: "לא חלילה מרכז בורגני, אלא מרכז המכיל בתוכו את כל האלמנטים שרצונם לבנות את הארץ בלי אידאולוגיה מיוחדת ובלי לאומיות נפסדת".³ במדיניות פנים דרשו יתר דמוקרטיזציה ויותר סמכויות למוסדות הישוביים; ובמדיניות־חוץ – קואופרציה ברורה עם בריטניה וחיפוש אחר אפשרויות של שיתוף־פעולה עם ערביי ארץ־ישראל. בכנס נמסר על החלטה להשתתף בהקמת גוש פוליטי, לקראת הבחירות לקונגרס הציוני ה־19, אשר יחתור להחזרת חיים וייצמן למנהיגות פעילה. ביסוס יותר נרחב לדרכה היחודית של "קידמה", בין הימין והשמאל בציונות, ניתן בנאומו של ק. בלומנפלד בקונגרס הציוני ה־19. הוא שלל את הרוויזיוניזם והביע הזדהות עם המגמה של בניין הארץ על יסוד של עבודה ויצירה. עתידה של הארץ, אמר, נטוע בציונות החלוצית: "כל ציוני יראה באיש העמק את נושא החזון". אך כדי שיוכל להזדהות כליל עם תנועת הפועלים בישראל, עליה לנטוש את המגמה לדיפרנציאציה מעמדית. הוא הביע תמיכה בבוררות לאומית בסכסוכי עבודה ודיבר בזכות שיטת חינוך אחידה, שבה ילמדו התלמידים את ערכי העבודה וערכי היהדות. כן קרא לחזק את המוסדות המרכזיים של התנועה הציונית ולעשותם נושאי אוטוריטה מחייבת. בסיום דבריו אמר:

אנו שואפים לקואליציה אמיתית של כל הכוחות היוצרים בתנועה. אנו

2. בלומנפלד, "מטרתה של קידמה", דבר, 1.3.1935.

3. קרויאנקר, "תוכניתה ודרכה של 'קידמה'", דבר, 8.3.1935.

רוצים שקואליציה זו תהיה – אחדות בעבודה, קשורה בשוויון־זכויות
 לכל המפלגות הנכנסות לתוך הקואליציה החדשה.⁴

לקונגרס ה־20 הופיעה "קידמה" ברשימה משלה, וחמשת נבחריה הצטר־
 פו לסיעה העולמית של התאחדות הציונים־הכלליים. לאחר הקונגרס ה־20
 התפרקה "קידמה" בדממה, ובלומנפלד קיבל על עצמו תפקיד בשירותה של
 האוניברסיטה העברית. עם חיסולה של "קידמה" גם נסתיימה מנהיגותו
 הפוליטית של ק. בלומנפלד.⁵

ניסיון להפוך את התאחדות עולי גרמניה לארגון פוליטי
 התאחדות עולי גרמניה (להלן ה.ע.ג.) היתה פעילה בארגון הבחירות
 לקונגרס ה־19.⁶ היא דאגה להפצת השקל בין עולי גרמניה, בהדגישה שכל
 מי שרוצה להוכיח שהוא ראוי לחיות בארץ־ישראל חייב להיות פעיל
 בהסתדרות הציונית, לשקול שקל ולבחור לקונגרס.⁷ דגש מיוחד שמה בעניין
 גורל יהודי גרמניה. בתזכיר לצירי הקונגרס בלוצרן, היא מסבירה את
 ההכרח בהגירה מגרמניה, בקליטה מהירה של יהודי גרמניה, בטיפוח
 ה"העברה" וביצירת משאבים נוספים לביצוע המשימה.⁸

נראה, כי בתקופה זו היתה קיימת מעין חלוקת עבודה סמויה בין "קידמה"
 לבין ה.ע.ג. "קידמה" נתפסה כזרוע הפוליטית, ואילו ה"התאחדות" שימשה
 הזרוע המיבצעית, העוסקת בענייני כלכלה, חברה ותרבות. מנהיגי "קידמה"
 היו פעילים מרכזיים בה.ע.ג. וראו בעולים החדשים מאגר פוטנציאלי

4. בלומנפלד, דו"ח הקונגרס הציוני ה־19 בלוצרן. הקונגרס נערך בימים 20 באוגוסט עד
 6 בספטמבר 1935. בלומנפלד נאם כחבר ה"התאחדות העולמית". "קידמה" לא הלכה
 לבחירות לקונגרס הציוני ה־19 ברשימה נפרדת, וחברים אחדים מתוכה נבחרו
 ברשימת ההתאחדות.

5. בלומנפלד המשיך להיות חבר בוועד־הפועל הציוני. את דחיקתו הסביר בעוינות
 שנוצרה נגדו במפא"י מפני ש"אילץ" את אנשיה להכריע למען וייצמן. בלומנפלד אל
 וולטש, 3.1.1935, ק. בלומנפלד, מכתבים, עמ' 140.

6. בראש נשיאות ההתאחדות עמד קורט בלומנפלד. חברי הנשיאות היו: לוי ברגר,
 הרברט פרדר, זיגמאר גינצבורג, מיינהולד נוסבאום, לודוויג פינר, ולטר פרויס. מזכיר
 ההתאחדות היה מאקס קרויצברגר. הסניף המרכזי והגדול ביותר היה סניף תל־אביב.
 עד 1936 ריכז אותו ד"ר ת. זלוציסטי. בי־1936 עבר זלוציסטי לחיפה וד"ר ארנסט לוי
 קיבל את התפקיד. עימו פעלו ד"ר פרדר וד"ר נוסבאום. בטאון ההתאחדות "דיעות"
 (*Mitteilungsblatt*) החל להופיע במארס 1933. להלן: מ"ב.

7. כרוז להפצת השקל, מ"ב, מאי 1935.

8. שם, אוגוסט 1935.

לחברות ב"קידמה". כאשר זו חדלה מלהתקיים, נשמעו קולות בזכות "פוליטיזציה" של ה.ע.ג. ק. בלומנפלד, נשיא התאחדות עולי גרמניה, נטה לראות בה גם גוף פוליטי הממלא את מקומה של "קידמה", בתנאי שתהווה גוף ציוני ותראה עצמה נציגה מלאה של ציבור העולים מגרמניה ומאוסטריה.⁹

לאחר הקונגרס ה-19, גברה המגמה לפוליטיזציה של ההתאחדות. שובו של וייצמן לכס הנשיאות גרם סיפוק רב לחלק גדול מאנשי ההתאחדות. עם זאת, גברה בהם המרירות, מפני שלדעתם לא זכה עניין יהדות גרמניה לטיפול ראוי, ביחוד בחודשים שלאחר חקיקת חוקי נירנברג. הם ציפו שבעיית יהדות גרמניה תיהפך לבעייה המרכזית של התנועה הציונית. מכאן מסקנתם כי דרוש גוף ציבורי שיעלה את הנושא הזה למרכז הפעילות, וכי יש "לדחות לפי שעה תפקידים אחרים ולהיות מוכנים להשתמש בכוחם הפוליטי למצוא דרך לפתרון קונסטרוקטיבי."¹⁰ יחד עם זה נשמעו דיעות ש-ה.ע.ג., שהוכיחה יכולת אדמיניסטרטיבית, צריכה ליהפך לגוף פוליטי המייצג את העליה הגרמנית ודואג לא רק לענייני קליטה, כ-אם גם לעצם העליה מגרמניה, ולחינוך ציוני של העולים.

דרישה לטיפול בבעיות החורגות מתחום סיפוק צרכים מידיים של הפרט הפכה להיות נושא שנידון מעתה תכופות בקרב עולי גרמניה. התביעה ל"חינוך מחדש", או כפי שהוגדרה אז כ"ציוניזציה של עולי גרמניה", נבעה מהערכת אופיו של העולה מגרמניה:

גם אם למד קצת עברית, רחוק מכל תרבות יהודית, אין לו שמץ מושג על ההבדל בין ארץ זו וכל ארץ הגירה אחרת ויש ללמדו ולחנכו ולהסביר לו את הסיבות למה שנבנה כאן, את חלקו ותפקידו האקטיבי להמשך הבניין, על מנת ליצור כאן משהו חדש בעתיד.¹¹

אם לא ינקטו פעולה זו, עלולה ההתבדלות להוביל לניכור ולהקמת מחסומים שימנעו השתלבות בעתיד.

בדצמבר 1935 עמדו להיערך הבחירות לעיריית תל-אביב. עולי גרמניה, ללא הבדל מפלגה, שהיו רגילים לרמה גבוהה של מינהל עירוני, היו מאוכזבים מהניהול שנתקלו בו בעיריית תל-אביב. הם היו סבורים כי יש לתרום לשיפור הרמה. לכן ביקשו חלקים מהנהגת סניף תל-אביב, שהתאחד-

9. בלומנפלד אל מוזס, 16.12.1935, ק. בלומנפלד, מכתבים, עמ' 145.

10. ד"ר פרדר, מ"ב, נובמבר 1935.

11. שם, ינואר 1936.

דות תופיע ברשימה עצמאית. הם גם סברו כי על־ידי ההתמודדות בבחירות יוכלו לבחון את מידת הפופולריות של ההתאחדות. בבחירות לעירייה אפשר יהיה להציג מצע, שעיקרו בעיות פנים־עירוניות, כלומר, מצע שעם היותו פוליטי, אין בו כדי לסכן את קיומה של ה.ע.ג. כארגון קליטה כללי. ואכן, ב־14.11.1935 החליט המרכז, לאחר ויכוחים סוערים, להשתתף בבחירות לעיריית תל־אביב ברשימה עצמאית, שבראשה הוצג פ. רוזנבליט, עולה "ותיק", המעורה בחיי הארץ.

בכרוז הבחירות הראשון¹² הוצגו הדרישות העיקריות: א. שיכון וחוק דירות (שכר־דירה שווה לכל נפש); ב. בתי־ספר ותרבות (חינוך מתאים לכל ילד ולכל מבוגר); ג. עבודה סוציאלית; ד. העברת רכוש יהודי מארצות הגולה לארץ; ה. דרישות אחרות, הנוגעות לפיתוח כלכלי ותרבותי של העיר. תעמולת הבחירות של ה.ע.ג. התרכזה בענייני־פנים, למרות זאת נתקלה הופעתה הציבורית בהתפרעויות אלימות, שאורגנו על־ידי הרוויזיוניסטים.

בקושי רב התקיימו שלוש אסיפות מטעם ה.ע.ג.¹³ הרשימה זכתה ב־660 קולות מתוך מספר כולל של 900–850 קולות של עולי גרמניה בעלי זכות בחירה. בין עשרים וחמש הרשימות שהתמודדו בבחירות זכתה הרשימה של ה.ע.ג. במקום התשיעי, ופ. רוזנבליט נבחר לנציגה בעירייה. במשך תקופת כהונתו פעל רוזנבליט בדרך־כלל בשיתוף־פעולה הדוק עם האופוזיציה ההסתדרותית.

אחת התוצאות מההצלחה בבחירות לעירייה היתה חיזוק עמדתם של המבקשים להפוך את ה.ע.ג. לארגון פוליטי. אך בשאלה זו היו הדיעות חלוקות. ההתאחדות כללה מיגוון רחב של בעלי נטיות פוליטיות: סוציאליסטים, ציונים פרוגרסיביים, רוויזיוניסטים ונוטים למזרחי. המוני החברים שנזקקו לשירותי ההתאחדות לא ביקשו לראותה כמסגרת פוליטית.¹⁴

במארס 1936, התקיימה אסיפה כללית של הסניף התל־אביבי של התאחדות עולי גרמניה, שבמהלכה השתתפו גם נציגי מקומות אחרים בדיון ובהצבעה, וכך הפכה, למעשה, לאסיפה ארצית. הנושא המרכזי שנידון בה היה "ציוניזציה של ההתאחדות", דהיינו – "פוליטיזציה של ההתאחדות". בין ההצעות שהובאו לפניה היתה גם אחת שקבעה כי הזכות לבחור

12. שם, דצמבר 1935.

13. גרלינג, "אחר הבחירות", שם, ינואר 1936.

14. בשאלון עמדות, אשר נשלח בשנת 1976 ל־200 חברי ההתאחדות לשעבר, נשאלו בין היתר: האם רצו באמצע שנות ה־30 בארגון פוליטי משלהם? 185 מהנשאלים ענו כי לא היו פנויים לעניינים פוליטיים.

ולהיבחר תינתן רק לאותם חברים ששקלו שקל, מילאו חובתם לקרן-היסוד ולקרן-הקיימת, והוכיחו בכך את חברותם בהסתדרות הציונית.¹⁵ המחייבים את ה"פוליטיזציה", בשם "ציוניזציה", נמקוה בטעמים אידיאולוגיים, ואילו שולליה ראו בה ניסיון פוליטי לחסום את הדרך בפני מתנגדים פוליטיים לבחור ולהיבחר למוסדות ההתאחדות. בלטו בהתנגדות להצעה הרוויזיוניסטים. אלה יצאו, כידוע, מההסתדרות הציונית, וראו בהצעה זו מגמה להוציאם משורות ההתאחדות. הם נתמכו על-ידי חברים אחרים, שהוסיפו אומנם להשתייך להסתדרות הציונית, אך היו קרובים ברוחם לרוויזיוניסטים, ושללו את הניסיון לכפות עליהם הכרעה.

היריבות ההיסטורית בין חברי ההסתדרות הציונית ובין הרוויזיוניסטים שפרשו ממנה, נמשכה בהתאחדות, והפכה באמצע שנות ה-30 חלק מהמאבק החריף בתוך הישוב בין תנועת הפועלים לבין המפלגה הרוויזיוניסטית. מתוך נוחות טקטית, כנראה, ובשל הרצון לשמור על אופיה הכללי של ההתאחדות בפעילותה המעשית, העדיפו לנהל את הוויכוח כעניין פורמלי לכאורה. כך ניתן לפרש את הפסיביות שגילו בוויכוח זה חברי תנועת העבודה וההסתדרות הכללית, כמו משה ברכמן, ולטר פרויס, פריץ נפתלי, הנס רובין ואחרים שהיו פעילים בהתאחדות. אך מאחורי הקלעים תמכה מפא"י בהצעת ה"פוליטיזציה",¹⁶ ופעלה לקירוב עמדות ההתאחדות למפא"י, ולהבטחת תמיכתם של העולים ממערב-אירופה באמצעות ההתאחדות.

פעיליה המרכזיים של ההתאחדות באותו זמן היו ציונים ותיקים מגרמניה, ברובם מזוהים או מקורבים לציונים הכלליים א', ורק חלק קטן מהם היו קרובים לתנועת העבודה. אך הנטיה הכללית היתה נגד התנועה הרוויזיוניסטית. מנהיגים כרוזנבליט, פרדר ונוסבאום, אף כי לא השתייכו לתנועת העבודה, הסתייגו באופן גלוי מהרוויזיוניזם.

חוקת ההתאחדות חייבה שכנושאים כאלה תיפול הכרעה ברוב של 75%. לרוב כזה חסרו בהצבעה הסופית 4 קולות: 224 הצביעו בעד ההצעה, ו-80 נגדה. ההצעה נדחתה איפוא. אילו נתקבלה, היתה מעמידה את ההתאחדות במחנה הלוחם ברוויזיוניסטים. מאז אותה הצבעה לא נעשה ניסיון נוסף להפוך את ההתאחדות באופן פורמלי לארגון פוליטי. אפשר שאילו המוני החברים בסניפים, היו מגיעים למסקנה כי מוקדם עדיין לדרוש מודעות פוליטית מאנשים שעיקר דאגתם היתה נתונה להבטחת קליטתם הכלכלית,

15. פרוטוקול אסיפת התאחדות עולי גרמניה באולם יאשה חפץ, 3.3.1936, תל-אביב,

הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ) 518/2.J.

16. ליכטהיים, קולנישר, קאופמן, רוזנבליט, שון, דנציגר, שם, שם.

ומאמציהם הראשיים מופנים לרכישת מקצוע, מציאת מקום דיור ולימוד השפה העברית. ההתאחדות המשיכה, איפוא, לפעול כארגון קליטה בלבד, אולם חלק מהמנהיגות הוסיף לחפש דרכים להתארגן באופן פוליטי.

ניסיון להקמת מפלגה – "אחדות העם"

בשנת 1938, לאחר פרסום הדוח של ועדת פיל, ועל רקע הדיונים בישוב על עתיד הארץ, העלתה קבוצת מנהיגים של ציוני גרמניה בארץ "תוכנית" ביניים להקמת מפלגה חדשה". לדעתם, אין במפלגות הקיימות בארץ ביטוי להלכה־הרוח האידיאולוגיים המנחים את ציבור העולים מגרמניה,¹⁷ ומנהיג־תן מהווה קבוצה סגורה, שאינה קולטת לתוכה אנשים חדשים, דבר המונע מראש ממנהיגי העליה הגרמנית להגיע לעמדות מפתח פוליטיות. ואילו הפעילות במסגרת ה.ע.ג. נושאת צביון סיעודי־תרבותי בלבד ואין בה כדי ליצור מרחב מחיה ראוי לפוטנציאל הגלום בקבוצת מנהיגים זו, המסוגלת לתרום לעיצוב דרכה המדינית, החברתית והתרבותית של הציונות.

בפברואר 1937 נתקיימו בחירות לקהילת ירושלים, ושוב זכתה ה.ע.ג. בהצלחה. עובדה זו חיזקה את אישי המנהיגות של ציוני גרמניה בצדקת עמדתם בדבר הצורך בהקמת מפלגה עצמאית, והם פרסמו מסמך פרוגרמטי, המתייחס למכלול הבעיות של הציונות בארץ. עיקריו הם:

- א. הרחבת היסודות הדמוקרטיים של הישוב;
- ב. תמיכה במדינה יהודית במסגרת החלוקה; דרישה להמשך תמיכה בריטית בציונות ובישוב, והבנה מרחיקת־לכת עם הישוב הערבי והארצות הערביות השכנות.¹⁸

הגוף החדש נתכנה "אחדות העם", ומייסדיו ראו עצמם, כאנשי "קידמה" לפניהם, בחינת נציגות פוליטית של המעמד הבינוני כולו, אך שלא כמו "קידמה", שכללה בתוכה גם מנהיגים שאינם ממוצא גרמני, היו הנהגתה וחבריה של "אחדות העם" רובם ככולם ממוצא גרמני. המפלגה ביקשה לשמור על מעמדה העצמאי: לא להתקרב למפלגות הימין, ויחד עם זאת גם

17. מכון ליאו בק, ארכיון פינר. ראה גם: מכתב מוזס אל בלסקי ואל קרויאנקר, 3.11.1938, אצ"מ 57/699. אחד השיקולים למען מיסוד מפלגתי היו אפשרויות מימון טובות יותר, שם: בנו כהן אל קורט בלומנפלד, 9.11.1937, אצ"מ A222/101: קורט בלומנפלד אל בנו כהן 9.12.1937, שם, שם. בין המתנגדים למשא־ומתן מידי עם הציונים־הכלליים היו עלי הירש, זלמן שוקן, זיגפריד מוזס.

18. בנושא זה היו מגעים עם ד"ר מגנס. מכתב מוזס אל בלסקי ואל קרויאנקר, 3.11.1938, אצ"מ 57/699.

הסתייגה באופן ברור ממפא"י וממדיניות ההסתדרות. היא יצאה נגד הרוויזיוניסטים ונגד הטרור,¹⁹ וכן ביקרה בחריפות את המדיניות ה"אנטי-יצרנית", לדעתה, השוללת זכויות מתעשיינים ומאנשי המעמד הבינוני.²⁰ במצע כלכלי מפורט מבקשת "אחדות העם" לבדוק יוזמה פרטית ויוזמה קולקטיבית לאור המטרות הציוניות, ללא העדפות. היא תובעת הכרה בהשוואת הזכויות של התיישבות המעמד הבינוני עם זכויותיו של כל זרם התיישבותי אחר, ומדיניות אקטיבית בפיתוח תעשייתי.

"אחדות העם" התלבטה מאוד בתחום מדיניות-החוץ. לפני הופעת הספר הלבן היו רזונבליט ופינר מוכנים לתמוך ללא הסתייגות בתוכנית החלוקה, כפי שהוצעה על ידי ועדת פיל, ואילו מוזס היתנה את תמיכתו ביצירת קנטון יהודי אוטונומי תוך ישוב הבעיה הערבית,²¹ בהסתמכו על הצעה שעובדה בידי אדווין סמואל ועיקרה – קנטוניזציה של ארץ-ישראל, כתוכנית-ביניים, ואילו תכליתה הסופית היא מדינה דו-לאומית. אך בסופו של דבר הצטרף גם הוא לחבריו, ו"אחדות העם" כולה תמכה בעקרון החלוקה.

לאחר הופעת הספר הלבן, נעשתה "אחדות העם", בניגוד לכל שאר המפלגות הציוניות בישוב, מינימליסטית יותר משהיתה קודם, והסתפקה למעשה בקנטוניזציה, כלומר באותה תוכנית שרוב מנהיגיה דחוה ב-1938. לקראת הקונגרס ה-21 פירסמה המפלגה את תוכניתה הכללית בתחום מדיניות החוץ.²² בראשה מופיעה התביעה לבחירת הנהלה חדשה "אשר לא תסתפק במלחמה בספר הלבן, אלא נוסף על כך תבקש פתרונות חיוביים", משמע: יצירת חבלים אוטונומיים, וביניהם יחסי פדרציה, המבוססים על שוויון פוליטי בין שני העמים והבטחת זכות העלייה העברית לארץ. "יש לגשת סוף סוף ברצינות להגשמת הרעיון שכוחות ההון העברי והאינטליגנציה העברית יעזרו לערבים בפיתוח הארצות של המזרח הקרוב." כלפי הציונות בגולה הציגה המפלגה דרישות מקסימליסטיות:

משטר ציוני בגולה, פירושו [...] התקשרותו האישית של כל פרט עם

19. "אחדות העם", ספטמבר 1938, מכון ליאו בק, תיקי אחדות העם; קרויאנקר, "המערכת הפנימית", שם, שם.

20. קרויאנקר-מדיני, חליפת מכתבים, שם, שם. מ. קידיני "קואופרטיבים הסתדרותיים ותעשייה פרטית", שם, שם; א. אורבך, "בעיות הפוליטיקה הקרקעית" שם, שם. שיחה עם פינר, "התיישבות המעמד הבינוני", שם, שם. ב-1938 קם המדור התיישבות המעמד הבינוני ובראשו ל. פינר.

21. מוזס אל מרטיין רזונבליט, 21.10.1938, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

22. תחום "אחדות העם", "תביעותינו מהקונגרס", 30.6.1939, שם, שם.

בניין הארץ על-ידי עלייתו ארצה והשקעת הונו בבניין הארץ [...] הגיעה השעה להכריז בגולה שלא יקרא בשם ציוני כל מי שאינו קושר את גורלו האישי עם גורלה של ציון.²³

"אחדות העם" דרשה לבחור בהנהלה בלי וייצמן בראשה. הדרישה הזו הוסברה בדבריו התוקפניים של וייצמן נגד המדיניות הבריטית, המזיקים, לדעתה, למדיניות הציונית. אולם יתכן, כי נוסף לנימוק זה השפיעו על מנהיגי "אחדות העם" התנגדותו של וייצמן לארגון פוליטי נפרד של עולי גרמניה ודבריו על "כפיית טובה למסירות ההיסטורית של הציונות הגרמנית לווייצמן".²⁴ על בסיס אידיאולוגי ומעשי זה התקשתה "אחדות העם" להתאחד עם הציונים הכלליים א' לקראת הקונגרס. מפלגת "אחדות העם" גם הפריזה בהערכת כוחה ודרשה לעצמה 50% מהמנדטים, דבר שנדחה על-ידי הציונים הכלליים. המשאומתן נכשל.²⁵

בבחירות לקונגרס קיבלה "אחדות העם" רק 2 מנדטים, לעומת 10 שקיבלו הציונים הכלליים א'. בעוכרי המפלגה היו המינימליזם שלה במדיניות-החוץ והמקסימליזם כלפי פנים, וכן יחסה האמביוולנטי לווייצמן, יחס שדחה מצביעים פוטנציאליים. היא גם חסרה משאבים כלכליים, ואת הוצאותיה כיסתה מתרומות חברים.²⁶

כשם ש"קידמה" חדלה להתקיים לאחר הקונגרס ה-20, כך חדלה "אחדות העם" להתקיים לאחר הקונגרס ה-21. כמוה היתה גם היא מפלגה אזורית, אשר תוכניתה, ניסוחיה, ושיטת הפעולה של מנהיגיה תאמו עילית צרה של אינטליגנציה, המעוגנת בחברה האירופית. חוסר התייחסות לצרכים היומיומיים של ציבור הפועלים ושכבות הביניים מנע מהמפלגה את הסיכוי להגיע לפריפריה²⁷ המונית אוהדת. בעוד שהבעיה המרכזית של מרבית

23. שם, שם.

24. מוזס אל קרויאנקר ואל בילסקי, 3.11.1938, אצ"מ 57/699.

25. מוזס מדווח על שיחה עם רופייזון, 21.6.1939, מכון לויא בק, תיקי אחדות העם. וכן בישיבה מיום 30.6.1939, פרוטוקול, שם, שם. מכתב רופייזון אל מוזס, 29.5.1939, שם, שם; מצד "אחדות העם" – רוזנבליט, בילסקי, מוזס – דיווח לשוקן, 9.6.1939, שם, שם; סיכום בין שוקן למוזס, 10.3.1939, שם, שם; תוכנית מצרפת למכתב אל רופייזון, 11.6.1939, שם, שם; שוקן אל מוזס, 14.6.1939, שם, שם.

26. ד"ר מ. בילסקי העמיד לרשות הקבוצה את ביתו. בישיבה ב-20.4.1939 מחלקים ביניהם חברי הנשיאות תשלום חוב של 155 ל"ש. שם, שם.

27. "מפלגת 'אחדות העם' מתחרה בברית-שלום" (הבוקר, 25.6.1939) מציין בין היתר כי המנהיגים של "אחדות העם" כולם "בעלי מישרות גבוהות [...] ד"ר בילסקי – עורך-דין יועץ, ד"ר ז. מוזס – מנהל כללי של ה'העברה', ד"ר פרדר – מנהל רסקו, וד"ר הורוביץ – חבר נשיאות קרן-היסוד".

העולים ממערב־אירופה היתה חיפוש דרך להתקיים, השגת יום עבודה, הסבה מקצועית ודיוור תואם, עסקו מנהיגי "אחדות העם" בבעיות פוליטיות כלליות. הציבור הרחב של העולים לא נתפנה לעסוק בבעיות של מדיניות־חוץ, וגם אילו הסכים לדרכה של "אחדות העם", לא ראה במפלגה זו גורם ציבורי המייצג את האינטרסים הבלתי־אמצעיים שלו.

ב־1939, לאחר הופעת הספר הלבן, קשה היה למצוא אוזן קשבת בישוב לתוכנית מינימליסטית כגון זו של "אחדות העם". הציבור נשאר נאמן למפלגות ההיסטוריות, אשר ביטאו כלפי חוץ עמדה תוקפנית נגד הספר הלבן, גם כאשר פעלו לאמיתו של דבר בדרך דיפלומטית להמשך המשא־ומתן עם הממשלה הבריטית. מסיבה זו גם לא היה ל"אחדות העם" כל סיכוי לגייס לשורותיה גוּעַר בישוב. התכנים שהציגה לא הצדיקו קיומה של מפלגה. "אחדות העם" היתה לאפיזודה נוספת בתולדות ההתארגנות הפוליטית של עולי גרמניה.

ב. התארגנות פוליטית ב"עליה חדשה"

כזכור, נכשל הניסיון שנעשה במאוס 1936 לפוליטיזציה של התאחדות עולי גרמניה, על־ידי קבלת החלטה פורמלית שנועדה לקבוע את אופיה הציוני. ההצעה לא זכתה ב־75% מקולות המצביעים, כנדרש בתקנון. עם זאת נקטה ההתאחדות ב־1939 עמדה פוליטית מובהקת לגבי אירועים שהעסיקו אז את הישוב. הנימוק היה שעליה "להיות שופרם של הנידונים לשתיקה משום שבארץ־ישראל [...] גדול הכוח המפריד מכוח המאסף והמאחד"²⁸ ומי שאינו מיוצג על־ידי מפלגה עשוי להיות נידון לשתיקה.

במאי 1939, משפורסם הספר הלבן, יצאה ההתאחדות נגדו, אך יחד עם זאת יצאה גם נגד מדיניות המפלגות ה"בלתי אחראיות", אשר משסות את הישוב נגד בריטניה וגורמות לעוינותה.²⁹ לדעתה, פועלות המפלגות באופן אימפולסיבי וללא בקרה; ההפגנות האנטי־בריטיות אינן באינטרס הישוב, וכל פעילות טרוריסטית גורמת אך נזק; יש לחפש דרכים חיוביות לביטול הסעיפים בספר הלבן המגבילים את המשך ההתיישבות והעליה. גישה זו

28. התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה, "העליה מגרמניה ודרכה בארץ – דו"ח הישגים לקראת הבאות", תל־אביב 1939, עמ' 11–12.

29. "Verantwortung"; כרוז בסטנסיל בהוצאת התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה, 1.7.1939, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

נתחזקה עם פרוץ מלחמת-העולם השניה. ההתאחדות דרשה גיוס מלא וללא תנאי של הישוב למאמץ המלחמתי.

ב-21 בדצמבר 1940, נתכנסה הוועידה הארצית של התאחדות עולי גרמניה, ובה אושרה פה-אחד תוכנית לשעת חירום, שהוצגה כדרך פעולה לישוב בשעת מלחמה.³⁰ אחת מהנחות-היסוד של התוכנית היתה, כי על-מנת להשיג לאחר המלחמה הסכמה מהאומות הדמוקרטיות לתביעות הישוב, עליו להיות מסוגל להצביע על שיתוף-פעולה עימן בתקופת המלחמה, ועל הישגים שהושגו בזכות שיתוף-פעולה זה.

גם תקופת המלחמה לא גישרה על-פני הפער האידיאולוגי והמעשי בין מוסדות הישוב לבין המדיניות המוצעת של ההתאחדות. פער זה בא לידי מלוא ביטוי בפגישה בין בן-גוריון, יושב-ראש הנהלת הסוכנות היהודית בארץ-ישראל, לבין חברי הנהלת התאחדות עולי גרמניה, במאי 1941. בן-גוריון הציג את מגמותיה המדיניות של הנהלת הסוכנות וטען כי:

המגמה המדינית של הציונות בתקופה זו היא להביא לידי כך שבסוף המלחמה יוקם בארץ משטר, אשר יכוון לאפשר עליה והתיישבות של המוני ישראל בקנה-מידה ממלכתי, ותוענק סמכות ממשלתית ויכולת כספית לנציגות העם היהודי, הסוכנות היהודית או הממשלה היהודית, לבצע העברה מהירה של מיליוני יהודים ולהושיבם כאומה העומדת ברשות עצמה.³¹

כנגד עמדה זו טען בשם הנהלת ההתאחדות פ. רוזנבליט.³² הוא הבליט את הצורך בשיתוף-פעולה עם בריטניה ללא כל תנאים וללא כל הסתייגויות. מותר לדרוש יחידות יהודיות בצבא, אך אסור להתנות בכך את הגיוס לצבא שחייב להיות טוטאלי; מותר לדרוש הקלות לעליה ולרכישת קרקעות, אך אסור להיאבק למענן בדרכים כגון עניין "פאטריה". המשענת היחידה של העם היהודי בארץ-ישראל היא בריטניה. נצחונה של האימפריה הבריטית יבטיח את נצחונה של התנועה הציונית. נפילתה של האחת תגרור את נפילתה של האחרת.

עם בריטניה ניתן להתווכח ולהתמקח בענייני עליה וקרקעות. יש אל מי לפנות. לא כן יהיה המצב עם התקיפים הניהיליסטיים של הפשיזם

30. מ"ב, 17.1.1941.

31. פרוטוקולים של הנהלת הסוכנות, 16.3.1941, אצ"מ.

32. התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה (חתום בידי פ. רוזנבליט) אל בן-גוריון, 29.5.1941, אצ"מ 10/155.A.

או של הבולשביזמוס... אין זה מן הראוי, אלא מסוכן לעורר בשעה זו ויכוח על מטרות המלחמה של העם היהודי [...] מי שניגש כעת לגולל תוכנית ציונית מקסימלית ולנהל לשם זה תעמולה מרעושה, מטיל פצצה עם כוח נפץ אל תוך הישוב.

לעומת זאת יש "להקים ולחזק את הישוב הנמצא כעת בארץ, בחומר וברוח ולשתפו במאמץ המלחמה לפי מידת יכולתו ולקיימו על-אף הכל במשך ימי המלחמה כנכס יהודי החשוב ביותר", שישמש בסיס ליהודים שיגיעו לאחר המלחמה. במקום להתווכח בענייני-חוץ רצוי לעסוק בענייני-פנים באופן מקיף וקונסטרוקטיבי: לחסל את מדיניות המפלגות ולהגיע להנהגה מרכזית ומחייבת. הנהגה כזו תוכל לקבל על עצמה איתור בעיות-פנים קשות כמו חוסר עבודה, בעיות סוציאליות ומוסריות ובמרכזן בעיות העולים החדשים, אשר לא הצליחו להשתרש, וביניהם "ותיקים מן הטובים והעסקנים הציוניים בגולה".

בעקבות חילופי דברים אלה נוכח בן-גוריון לדעת, כי אין סיכוי להשיג תמיכה לדרכה של מפא"י בהתאחדות, וכי עולי גרמניה המאורגנים בה פוליטית יוסיפו לעמוד כנגד תוכניותיו.

תסכולם של "מנהיגים ציוניים ותיקים" מעולי גרמניה, שציפו להשתלב במנהיגות הישוב ומצאו את עצמם בשולי ההכרעות הפוליטיות, בא לידי ביטוי ברור גם במכתב זה של פ. רוזנבלוט. תחושה זו של אין אונים פוליטי בלטה גם בדיווחיו של ג. לנדאואר, חבר מפא"י ונציג ההתאחדות בוועד הלאומי, על מערכותיו במוסד זה.³³

ההצעה לארגון פוליטי עצמאי מוסיפה לטרוד את מחשבתה של מנהיגות ציוני גרמניה. הדיעות על אופי הארגון שיש להקים שנויות בוויכוח, אך החתירה לכינונו נמשכת. בחליפת מכתבים בין ו. סנטור, א. לוי, ג. לנדאואר³⁴ מופיע הרעיון של ארגון קבוצה תל-אביבית, שתטפל באופן רציני בשאלת היחסים בין יהודים וערבים. בסיס לדיוני הקבוצה יהווה מאמרו של א. לוי,³⁵ בו הוא מתווה תוכנית לעתידה של ארץ-ישראל במסגרת פדרציה של כל

33. לנדאואר נהג לדוות על הדיונים בוועד הלאומי לנשיא ההתאחדות, פ. רוזנבלוט. בדיווחיו חוזרת ונשנית הטענה שאין שמים לב להצעותיו, וכדי לפעול בו כראוי הוא מבקש לדרוש מספר גדול יותר של נציגי ההתאחדות בוועד הלאומי. לנדאואר אל רוזנבלוט, 1.12.1941, אצ"מ S7/2084; 30.6.1942, אצ"מ S7/2085.

34. חליפת מכתבים בין לוי לסנטור, 16.1.1941, 28.1.1941, 9.2.1941, 3.3.1941, אצ"מ S7/916.

35. "E. Levi, "Traum und Wirklichkeit", שם.

ארצות המזרח-התיכון. במסגרת זו תיקלט העליה היהודית בכל הארצות של המזרח-התיכון, על יסוד של שילוב אינטרסים בין התנועות הלאומיות. תוכנית כזו, אילו נתקבלה, היתה הופכת את המאבק על העליה לארץ לעניין שולי, ומעלה, לעומת זאת, את המגע ומשא בין יהודים וערבים לנושא מרכזי. לנדאואר ניסה למשוך את ק. בלומנפלד לרעיון הארגון החדש. באוגוסט 1941 הוא מדווח לו על הלכי-הרוח בארץ בעניין המדינה ומרצה בפניו את השגותיו הקשות.³⁶ הוא גם קובל על מיעוט הגיוס לצבא הבריטי, ומבקש ממנו לחזור ארצה ולעזור ביצירת הארגון.³⁷

באותו זמן מתחילות להישמע תלונות מעל דפי ה"ידיעות" על קיפוח וקריאות להתארגנות פוליטית.³⁸ בציבור העולים מגרמניה חשו כנראה בפער בין הכוח הכלכלי והעוצמה התרבותית שלהם לבין השפעתם הפוליטית. גברה ההכרה כי משלוש האפשרויות הקיימות: א. להצטרף למפלגות ולפעול באמצעותן, ב. להפעיל את התאחדות עולי גרמניה ככוח פוליטי, ג. לכוון ארגון פוליטי עצמאי – נותרה למעשה הדרך השלישית. ושוב באו בחירות וחיזקו את האמונה בעצמאות פוליטית. הפעם היו אלה בחירות לוועד-הקהילה בחיפה, שנועדו ליוני 1942.

"עליה חדשה" התייצבה לבחירות אלה ברשימה עצמאית ובראשה אליהו אוארבך, עולה ותיק, וזכתה ל-9 נציגים במועצת ועד-הקהילה, שהם 22% מכלל הקולות. ניצחון מרשים. הישגה בלט ביותר על רקע העובדה שלא כמו בבחירות לעיריית תל-אביב ב-1936, בהן נתמכה על-ידי מפא"י, נתקלה הפעם ההתאחדות בהתנגדות נמרצת מצידה.³⁹ המנדטים שקיבלה הרשימה בחיפה עודדו, איפוא, את ההתאחדות לכוון ארגון פוליטי עצמאי. הפעם, שלא כבעבר, נתמכה הדרישה לארגון עצמאי על-ידי רוב חברי ההתאחדות. עם זאת, נתגלו כבר בראשית הכנת המצע הפוליטי של הארגון חילוקי-ידיעות בין העתידים לעמוד בראשו.

במארס 1942 הציע פ. רוזנבליט קווים לתוכנית פוליטית של התנועה האמורה לקום,⁴⁰ ובהם הצעה לתבוע מהישוב השתתפות מלאה במלחמה נגד

36. לנדאואר אל בלומנפלד, 26.8.1941, אצ"מ 913/57.

37. ק. בלומנפלד נשלח לארצות-הברית מטעם קרן-היסוד.

38. מסקנה העולה ממספר מאמרים ב"Mitteilungsblatt" משנת 1941; קרויאנקר, מ"ב, 1941.2:5; פריץ, שם, 1942.6:19.

39. ראה: הפועל הצעיר, יוני 1939, חוברת ל"ה; וכן חילופי המכתבים בין פ. נפתלי, שהודיע על פרישה מתפקידו בהתאחדות עולי גרמניה בשל הפיכת ה"עליה החדשה" לארגון פוליטי, ותגובת בלומנפלד, 28.9.1942, ק. בלומנפלד, מכתבים, עמ' 179-180.

40. רוזנבליט, "הצעות לתוכנית פוליטית", מארס 1942, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

הנאציזם ותביעה מבריטניה להגשים את הקמת הבית הלאומי לאחר הניצחון. אולם תוכנית זו לא תאמה את גישתם של לנדאואר ולוי, אשר חתרו להקמת פדרציה מזרח-תיכונית, והתנגדו לדון בתקופת המלחמה על פתרון כלשהו לעתיד. עם זאת לא מנעו חילוקי-דיעות אלה בעד הקמת הארגון, אך הוסיפו ללוותו בכל תקופת קיומו.

ביוני נערך כנס סניפים במושבות השרון, שהביע תמיכה בהקמת ארגון פוליטי. בספטמבר 1942 הגיש ד"ר מ. קרויצברגר לחברי המרכז של התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה (ה.ע.ג., ע.א.) "תזיסים לפיתוח הפעולה מטעם התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה".⁴¹ התזיסים קוראים "לחדש חיינו הציבוריים ברוח ציונית, תוך חיזוק מוסד מרכזי שייבחר באופן דמוקרטי ויהיה נתון לפיקוח דמוקרטי". הם גם מותחים ביקורת על המציאות הכלכלית והחברתית, המבוססת על שיטת מפלגות. לעומת הקיים מציעים התזיסים: "הישוב ינוהל באופן מרכזי, יהיה אחיד ויהיה נתון לביקורת ציבורית". כתנאי לדמוקרטיזציה תובע מחבר התזיסים שינוי שיטת הבחירות: "יש לגמור עם שיטת הבחירות לפי רשימות, אשר בה נעשה הכל עלידי מוסדות מפלגתיים מועטים ואין בה ערך לפרט, ואשר נוטלת כל השפעה מהבוחר". בתזיסים אלה הועלו העניינים שלא היו שרויים במחלוקת בתוך ההתאחדות, והיוו אחר-כך בסיס להפיכתה לארגון פוליטי. עם זאת נמשך הוויכוח על מה שקראו ה"פוליטיזציה של ההתאחדות".⁴² המתנגדים למגמה זו היו מיעוט, רובם השתייכו למפא"י וחששו מאובדן השפעתם בארגון שיקום.⁴³

מצדדי הארגון הפוליטי היוו את הרוב בסניף התל-אביבי. אלה סברו כי את תפקידי הקליטה אפשר לשלב גם במסגרת החדשה. לעומתם תמך רוב הסניף בחיפה בהקמת ארגון פוליטי חדש, בנוסף להתאחדות, שתמשיך להתקיים כארגון קליטה וסיעוד. הצעה זו השאירה פתח להמשך פעילותם של חברי מפא"י בהתאחדות, גם לאחר שיקום הארגון הפוליטי החדש,⁴⁴ העצמאי. בחיפה ניכרה מאוד השפעת חברי קיבוץ הזורע, שתמכו אומנם בכינון ארגון פוליטי עצמאי, בניגוד לדעת חברי מפא"י בסניף, אך עם זאת רצו לשמור על כלליותה של ההתאחדות.

41. תזיסים לפיתוח של התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה, חתום בידי מ. קרויצברגר, ארכיון בית ברל 4/1/42, כרך ג'.

42. מ"ב, 9.10.1942, 23.10.1942.

43. "דבר היום", דבר, 30.10.1942; "מיום ליום", הארץ, 30.10.1942.

44. מ"ב, 9.10.1942; דיווח על הוועידה, הארץ, 30.10.1942, 1.11.1942, 2.11.1942.

הוועידה הארצית של "התאחדות עולי גרמניה ועולי אוסטריה" התקיימה בכפר שמריהו בין ה-30.10 ל-2.11. השתתפו בה 126 צירים. את נאום הפתיחה נשא פ. רוזנבליט. הוא הבליט את מספרם הגדול של העולים ממערב ומרכז-אירופה, המגיע ל-90,000 איש, ואת השקעות ההון של עולים אלה המגיעות ל-12 מיליון ל"ש, ואת העובדה ש-20% מעולים אלה התיישבו בכפרים ובקיבוצים. כן עמד על הפער בין חלקם בחיי הכלכלה של הישוב לבין משקלם הבלתי-מספק בחיים הפוליטיים. "הבעיה העיקרית העומדת לפני הוועידה היא שאלת שיתוף עלייתנו בחיים הציבוריים וביחוד הפוליטיים בארץ".⁴⁵

למחרת היום התקיים דיון בדלתיים סגורות. לאחר ויכוחים שבהם באה לידי ביטוי המחלוקת בין סניף תל-אביב לבין סניף חיפה והתומכים בעמדתו מסניפים אחרים, נתקבלה הצעת פשרה האומרת:

א. ה.ע.ג. וע. א. מציינת כי התפתחה להסתדרות מדינית על-מפלגתית. חברי הסתדרות זו הם חברי ההסתדרות הציונית. כדי לתת להתפתחות זו ביטוי חיצוני מתאים, וכדי לאפשר לאנשי העליה החדשה שלא ממרכז-אירופה כניסה או שיתוף-פעולה, משנה ההסתדרות הזו את שמה ותיקרא מעתה "עליה חדשה".

ב. התפקידים הקשורים בעליה, בהשתרשות תרבותית ועבודה סוציאלית ייעשו על-ידי הסתדרות ששמה יקרא "ארגון עולי מרכז אירופה".

ג. חברים המצהירים שהם רוצים להשתייך רק ל"ארגון עולי מרכז-אירופה" משלמים את מס החבר לארגון זה. בכל הגופים של א.ע.מ.א. יהיו 75% חברים בהנהלה חברי – "עליה חדשה".⁴⁶

הצעת הפשרה נתקבלה פה-אחד. ההתאחדות הפכה ל"עליה חדשה", ועל ידה קם ארגון עולי מרכז-אירופה. כתוצאה מהחלטה זו ניתן לחברים שהתנגדו לקו הפוליטי של "עליה חדשה" להמשיך לפעול בשורות א.ע.מ.א.⁴⁷ והוועידה דה הכריזה על עצמה כוועידת היסוד של "עליה חדשה". לנשיא שתי ההסתדרויות נבחר פ. רוזנבליט, ולסגנו – ג. לנדאואר.

45. דיווח על הוועידה, הארץ, 1.11.1942, 2.11.1942; דבר, 1.11.1942, 2.11.1942; מ"ב, 6.11.1942.

46. דבר, 2.11.1942, 6.11.1942; הארץ, 2.11.1942.

47. ואומנם, פ. נפתלי וח. רובין חזרו לארגון עולי מרכז אירופה לאחר החלטות מפא"י נגד "עליה חדשה".

בעת ובעונה אחת עם הוועידה בכפר שמריהו, דן הוועד הפועל הציוני המצומצם בירושלים בקבלת תוכנית בילטמור. פ. רוזנבליט לא נגע בהרצאת היסוד במדיניות-החוץ, אולם ג. לנדאואר, בהרצאתו על "פוליטיקה ציונית" דיבר בגלוי נגד תוכנית בילטמור ועל הצורך לשתף פעולה עם בריטניה בהווה ובעתיד. וכך הובלט כבר עם היווסדה של "עליה חדשה" היסוד האנטי-בילטמורי, אף כי המתאחדים בגוף החדש לא היו תמימי דעים בשאלות מדיניות.

ג. צעדים ראשונים

לאחר ועידת כפר שמריהו התכנסה הנהלת "עליה חדשה" לשיבות אחדות שבהן נידונו בעיקר חילוקי-הדיעות בשאלות מדיניות-החוץ. מאבקו של בן-גוריון למען תוכנית בילטמור הכריח את הגוף החדש לנקוט עמדה ברורה כלפיה.

עמדות מנוגדות

פ. רוזנבליט וג. לנדאואר יצגו את שתי העמדות המנוגדות שרווחו במפלגה. הראשון הוסיף לטעון בזכות יסוד מדינה יהודית, ולו גם בחלק של ארץ-ישראל, תוך שיתוף עם בריטניה והסדר עם תושביה הערביים של הארץ. את הצורך במדינה הסביר בקשרים המהותיים שבין הציונות לבין הגולה ובחובתו של הישוב לקלוט, עם סיום המלחמה, עליה גדולה במהירות מירבית. לעומתו טען ג. לנדאואר, כי בתקופת המלחמה אין לצאת בשום הצהרות מדיניות. קליטת העליה תיעשה בעתיד בהתאם לצורכי הקליטה של המשק, ואת המאמץ בהווה יש לכוון בעיקר לניצחון על הפשיזם.⁴⁸ דיונים אלה הגיעו לכלל סיכום בישיבת מרכז "עליה חדשה", באפריל 1943, בהחלטות שפורסמו בעיתונות והפכו להיות עיקרי המדיניות של המפלגה:

א. התנאים המוקדמים להגשמת הציונות הם עליה והתיישבות. לפיכך, תפקיד המדיניות הציונית הוא להשיג את קידום המטרות הציוניות האלה על-ידי המדינה המנדטורית ויתר המדינות שתכרענה

48. רוזנבליט אל לנדאואר לקראת ישיבת ההנהלה, 23.12.1942, מכון ליאו בק, ארכיון פינר; לנדאואר אל רוזנבליט, 28.12.1942, שם, שם.

בעיצוב השלום בעתיד, ולהגיע לידי שיתוף־פעולה בין הסוכנות היהודית והמעצמות המנצחות, שיבטיח למפעל הבניין היהודי בארץ־ישראל את המקום המתאים במסגרת ההסדרה החדשה של החיים המדיניים והכלכליים אחר המלחמה. הנחה יסודית לכל פוליטיקה ציונית חדשה היא ביטול ההגבלות של הספר הלבן משנת 1939.

ב. תפקידה של ההנהלה הציונית הוא להגיש למעצמות המנצחות תוכנית מבוססת לבניין הארץ, שתביא בחשבון את האפשרויות המקסימליות לעליה והתיישבות בארץ־ישראל. נקודת־המוצא של התוכנית הזו צריכה להיות העמדת כל השטחים הבלתי־מיושבים והמיושבים במידה מספקת לרשות העליה וההתיישבות היהודית, וכן כל האפשרויות שתיפתחנה להתפתחות התעשייה. יש לדרוש שמעצמות הברית תכלולנה את התוכנית הזאת לעליה והתיישבות, בעת תכנון ומימון תוכניתן להקמת ההריסות לאחר המלחמה, במסגרת התפקידים שעליהן לקבל על עצמן.

ג. בפעולותיהם לשם השגת הסכמה לתוכנית זו ולשם ביצועה, על המוסדות הציוניים לעשות כל ניסיון אפשרי כדי להביא לידי תיאום הצרכים החיוניים של העם העברי והעם הערבי על יסוד הכרה הדדית בזכויותיהם. בתוך בניין העולם החדש שיוקם לאחר המלחמה יהיו צורך ואפשרות להבנה הדדית ושיתוף־פעולה בין שני העמים, שאין בהם ויתור על המטרה הציונית ועל התנאים היסודיים להגשמתה, ושאינן פגיעה באינטרסים הלאומיים של העם הערבי.

ד. אנו דורשים שממשלות האומות־המאוחדות תאחזנה בלי דחייה נוסף בכל האמצעים המעשיים הדרושים כדי להציל פליטים יהודיים מארצות אירופה באשר הם נרדפים. אנו תובעים שלשם הצלת היהודים הנרדפים תנוצלנה, בלי כל הגבלות מלאכותיות, כל האפשרויות הניתנות על ידי הבית הלאומי.

זו תוכנית מעורפלת למדי. היא מצניעה את חילוקי־הדיעות וגם לא הציגה אלטרנטיבה ברורה לתוכנית בילטמור.

ג. לנדאואר לא השלים עם החלטות אלה. לאחר שהוצא משרות מפא"י, בעקבות יסודה של "עליה חדשה", ביקש ללכד את המפלגה סביב מדיניות־חוץ ברורה המנוגדת לתוכנית בילטמור.⁴⁹ את בילטמור שלל כמפליגה מעבר למציאות.

49. לנדאואר, מ"ב, 3.9.1943–2, 8.9.1943; עליה חדשה ועיקרי המדיניות הציונית – חמישה מאמרים, ירושלים 1944; G. Landauer, "Der Zionismus im

לקח התקופה מלמד שמדינה בלבד, אם תינתן לעם כעמנו, אף אם תהיה מצויידת בכוח אקזוקטיבי וצבאי, איננה משמשת אמצעי להבטיח שלום ועצמאות בכל שטחי האינטרסים החיוניים ביותר של האומה. רק צירוף כוחות גדול של עמים קטנים עם גדולים, שכנים עם רחוקים, הוא שמסוגל להביא עימו תוספת כוח וביטחון, אם כי להלכה הוא גורע מן העצמאות המדינית המצומצמת של עם קטן. כל המאמין כי הספר הלבן הוא פסק־הדין הפוליטי האחרון של אנגליה בדור זה, חורץ את משפט התנועה הציונית להתנוונות ושיתוק [...] למעשה, הספר הלבן כבר אינו קיים ולא יקום עוד. זה היה ניסיון שנתבטל ונגנז.⁵⁰

פ. רוזנבליט הסכים עם לנדאוואר שמדיניות הספר הלבן עשויה להשתנות, אולם דחה את ניסוחיו הקיצוניים. הוא עמד על דעתו, שאין לבטל את החלוקה כפתרון, כמורכב טען שהתנגדות לבילטמור אין משמעה התנגדות למדינה יהודית.⁵¹

בעקבות הוויכוח המדיני החריף בין שני מנהיגי "עליה החדשה", לא היתה המפלגה מסוגלת לנקוט עמדות מדיניות ברורות, ועובדה זו נוצלה כמובן, על־ידי מתנגדיה.⁵²

למרות חילוקי־הדיעות נתרחבה התנועה, נוספו חברים חדשים, והסניפים בערים ובמושבות גדלו והתמסדו בעזרת מנגנונים מקומיים. במאי 1943 נתקיימה אסיפה כללית ראשונה של סניף תל־אביב, שמנה אז קרוב ל־3000 חברים.⁵³ הכספים למימון הפעולות גויסו ממסי חברים, מתרומות וגם על־ידי מימון אישי של פעילים.⁵⁴ הואיל ומפא"י החליטה לא לאפשר חברות כפולה, כלומר גם בה וגם ב"עליה חדשה", חדלה "עליה חדשה" להיות "תנועה על־מפלגתית" ונעשתה למפלגה פוליטית מאורגנת וממוסדת.

Wandel dreier Jahrzehnte", *Aliya Chadasha, eine politische Formation*,
Tel-Aviv 1957, pp. 127–139.

50. לנדאוואר, "פוליטיקה ציונית בזמן הזה", הארץ, 29.9.1943.
51. רוזנבליט אל לנדאוואר, 5.10.1943, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.
52. "מדיוווח על נאומך במועצת מפא"י למדתי כי בוויכוח עם טבנקין ציינת כי 'עליה חדשה' נמנית עם חסידי החלוקה. מאז הנני נתקל בידיעה זו כפעם לפעם; אנשים קובעים בוודאות כי זוהי עמדת 'עליה חדשה' [...]". למעשה, לא היו דברים מעולם. "עליה חדשה" מעולם לא נקטה עמדה כזו. לנדאוואר אל כצנלסון, 17.1.1944, ארכיון בית ברל, עזבון ברל.
53. מ"ב, 2.6.1943.
54. מילנר אל רוזנבליט (בעניין מימון פעולות סניף חיפה על־ידי טנה, בכספו הפרטי), 17.5.1943, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

המפלגה ראתה חשיבות רבה ב"טיפוח חינוך פוליטי" בקרב ישובי המעמד הבינוני, ולשם כך גייסה חברים מתוך המושבים עצמם לפעולות הסברה בתוכם, על-מנת להביאם להצטרפות למפלגה. אולם היא נכשלה בנסיונה להביא את חברי רמות-השבים להצטרפות קולקטיבית למפלגה.⁵⁵

בדצמבר 1943 מצטרף לתנועה ר. ליכטהיים. ציוני ותיק, לשעבר מראשי הזרם הרוויזיוניסטי ואחד הפעילים הראשונים בציונות אירופה בשנות העשרים. ממקום פעילותו בז'נבה ביקש למסור להנהלת "עליה חדשה" שהוא מסכים לעקרונותיה, מתנגד להצהרת בילטמור מפני שאין מאחוריה כל כוח ממשי, ורואה ב"עליה חדשה" את מפלגת המרכז של העתיד.⁵⁶

ב-1943 מינה מרכז המפלגה ועדה לתכנון כלכלי, בראשותו של ד"ר ז. מוזס. למעלה מ-120 מומחים, מחולקים לעשר ועדות משנה, דנו על דרכי בניין הארץ לאחר המלחמה. כבר אז, ביולי 1943, סברו שניתן להגיע להסכם פיצויים עם גרמניה לאחר המלחמה. ואכן, לאחר התייעצות בסוכנות היהודית הוקמה ועדה בהשתתפות הופייין ושרייבר מחברת "ניר" כ"ועדה לשאלת דרישת פיצויים לאחר המלחמה"⁵⁷ בטרם סיכמה לעצמה מפלגת "עליה חדשה" מה דמות החברה הישראלית הרצויה לה, נטלה על עצמה את העיסוק בענייני-פנים בדרג אופרטיבי ובתכנון מפורט של משק הארץ בעתיד. כנראה ששיתוף הפעולה בין חברי מפא"י לשעבר לבין אנשי המפלגות האזרחיות במסגרת "עליה חדשה" היה קל יותר בתחום התכנון האופרטיבי הקונקרטי וקשה יותר בתחום ההכרעה הרעיונית על אופיה החברתי של המפלגה. בינתיים נתקרו בהחירות לאסיפת הנבחרים, והמפלגה כולה התלכדה לקראת התמודדות.

הבחירות לאסיפת הנבחרים

באוגוסט 1944, נערכו בחירות לאסיפת הנבחרים הרביעית. האסיפה הקודמת שנבחרה ב-1931, כיהנה 13 שנים רצופות.

"עליה חדשה" היתה מיוצגת בוועד הלאומי על-ידי ג. לנדאוואר, אך זה היה יצוג עקיף. הוא צורף בשנת 1939, בעודו חבר מפא"י, כנציג "התאחדות עולי גרמניה". הבחירות לאסיפת הנבחרים היו מבחן כוח ראשון של

55. קארל איגל מרמות-השבים מדווח להנהלה על פעולתו בזרם התיישבות המעמד הבינוני ועל סירוב הישוב להצטרף קולקטיבית. התכתבות קרולוק - איגל, שם, שם.

56. ליכטהיים אל קרויצברגר, 6.12.1943, שם, שם.

57. מכתב אל הנהלה המדינית של הסוכנות בירושלים, חתום בשם "עליה חדשה" ובשם ארגון עולי מרכז אירופה בידי קרויצברגר, 5.3.1943, שם, שם.

המפלגה, אשר ביקשה לראות במוסד זה ובוועד הלאומי מוסדות דמוקרטיים יצוגיים של הישוב בארץ, בעלי כושר החלטה וביצוע מירביים. שלא כמפלגות אחרות, היה כוחה של "עליה חדשה" בארץ בלבד ולא בעולם היהודי שמחוצה לה. מאבק על הגברת כוחה הממשי של אסיפת הנבחרים עלה איפוא בקנה-אחד עם אינטרס המפלגה. ואכן, היא נאבקה על הסתת מרכז הכובד מן הסוכנות היהודית והנהלתה המדינית אל אסיפת הנבחרים והוועד הלאומי.

ערב הבחירות יצאה "עליה חדשה" בביקורת קשה על אסיפת הנבחרים. זו הואשמה על-ידה כי 101 חבריה, שאמורים היו להוות בית-נבחרים ולהדריך את הוועד הלאומי במשימותיו, לוקים בחוסר יעילות, בהיעדר קשר עם הישוב, וה"אסיפה" עצמה מנותקת מ"וועדי-הקהילה", שהיו קיימים בכמה ערים כמוסדות עצמאיים. בוועדים אלה היה רוב להתאחדות האיכרים, אך זו ניתקה את קשריה עם אסיפת הנבחרים. 30 מתוך 101 חברי אסיפת הנבחרים היו ממונים ובעלי דיעה מייעצת, ועובדה זו לא התיישרה, לדעת "עליה חדשה", עם הדמוקרטיה. על הביקורת החריפה של ה"עליה החדשה" לגבי מוסדות הישוב השפיעו גם דיווחיו של לנדאוואר על תהליכי קבלת החלטות ושיקולים שנראו לו כבלתי-רלוונטיים.⁵⁸

במצע הבחירות של "עליה חדשה" מופיעות דרישות שעיקרן הן:⁵⁹

- א. הקמת ועד פעיל להצלת יהודי אירופה;
 - ב. הפרדת הסמכויות בין הוועד הלאומי לבין הסוכנות היהודית, והענקת סמכויות רחבות לוועד הלאומי לגביית מסים על בסיס פרוגרסיווי; הנהגת רפורמה בקהילות ובהסדרי הסעד; חינוך-חובה חנם, פעילות סוציאלית וכו'.
- המפלגה השתדלה להבליט את אופיה ה"על-מעמדי". היא ראתה עצמה

58. בדיווחים מ-30.6.1942 מוסר לנדאוואר לרוונבליט, כי בשיבת הוועד הלאומי הוחלט:

א. על-פי הצעת נציגי ההתאחדות, לשלוח מחאה לעיריית תל-אביב על מעשי טרור נגד העיתון הגרמני של בלומנטל.

ב. נדחתה הצעת ההתאחדות שענייני מס החירום יועברו לסמכות הוועדה הפיננסית של אסיפת הנבחרים.

ג. נרשם כי אם "תיווצר אפשרות", יש להכניס נציג ההתאחדות לוועדת הביטחון. הדבר נעשה על רקע הקרע בין הוועדה הישובית לוועדת הביטחון.

ד. לא נתקבלה ההצעה להוסיף נציג ההתאחדות בוועדה הישובית, לעומת זאת הוחלט שחבר ההנהלה (לנדאוואר) יהיה גם נציג בוועדה הישובית.

המאבק להגדלת מספר נציגי ההתאחדות היה קשור במאבק על הגדלת מספר נציגי הספרדים. לנדאוואר אל רוונבליט, 30.6.1942, אצ"מ S7/2085.

59. מ"ב, 23.6.1944.

כמקיפה שכבות שונות, בני עיר וכפר, אנשי מלאכה תעשייה ומסחר, נותני עבודה ופועלים. לדעתה, יש בתביעותיה למתן חינוך חנם עד גיל 15 ועזרה סוציאלית לשכבות נזקקות – בניגוד לגישה הרואה בעבודה הסוציאלית מעשה של פילנטרופיה – משום תשובה לצרכים כלליים, ללא הבדל מעמד.⁶⁰ אם כי המפלגה היתה מורכבת מיוצאי גרמניה, לא ראתה את עצמה בחינת "לאנדסמנשפט", ובין מועמדיה לאסיפת הנבחרים היו שישה מועמדים ממוצא לא-גרמני, ביניהם: א. ריגר, פרופסור ל. רוט ופרופ' בקי.

ביולי 1944, יצא הגיליון הראשון של בטאונה העברי, השבועון "עמודים". במאמר המערכת מוסבר הצורך הדחוף בהקמת המפלגה בהשקפות המייחדות את "עליה חדשה", ביכולתה ליצור קשרים מתאימים עם העולם הרחב, וברצון לתת למנהיגות הציונית אפשרות לפעילות ציבורית בארץ.

הוותק בציונות משמש, אליבא דכותב המאמר, לגיטימציה מספקת למנהיגות פעילה. לבד מזאת מובא נימוק נוסף ומעניין: אופיו החדש, "האירופי" של הישוב. הוא גדל מאז הבחירות האחרונות ב-1931, מ-200,000 ל-500,000 וסיגל לעצמו "תרבות אירופית". ארץ-ישראל שייכת עתה להערכת הכותב, "מבחינת המיבנה הרוחני לעולם המחשבות האירופי". משינוי זה נובעים, לדעתו, גם צרכים ותפקידים "הטבועים במהותה של חברה אירופית וחובה היא לנו לדאוג להם".⁶¹

אנשי "עליה חדשה" מבקשים לעצמם אשראי ציבורי כנציגי "העולם הגדול", שביכולתם להעניק לישוב ולמוסדותיו "ערכי עולם", וכלוחמים בעיוותים ציבוריים שנוצרו בשל אורח חיים אנטי-דמוקרטי ומחמת מפלגת-יות צרת עין, שחסמה את הדרך בפני אנשי כישרון בנייהול הציבורי. "תנו לנו ליצור בארץ יותר סדר, יותר אסתטיקה, יותר יופי, יותר התחשבות בזולת ובאידיאה".⁶² ברור, שהאליטיזם היומרני, שבא לידי גילוי בהופעות אלה, עורר התנגדות רבה בציבור והגביר את בדידותה של המפלגה החדשה במלחמת הבחירות הקשה לאסיפת הנבחרים. למרות ההתנגדות שרווחה לשפה הגרמנית, פנו כמעט כל המפלגות אל עולי גרמניה, שהם פוטנציאל

60. נושא הפער והעזרה הסוציאלית העסיק את ההתאחדות ואחריה את "עליה חדשה". המפלגות בארץ, ובעיקר מפא"י, תפשו את העבודה הסוציאלית כפילנטרופיה, ואילו העולים מגרמניה הביאו עמהם מסורת של עבודה סוציאלית. ב-1936 הוקם "המפעל למען העולה" בראשותו של ד"ר קנוביץ, שתפקידו היה לעזור ולשקם. לתפקיד זה הוקדש חצי אחוז מכספי ההעברה.

61. "לקראת הבחירות", עמודים, 21.7.1944.

62. מוזס, "עליה חדשה בשעת הכרעה", הארץ, 1.8.1944.

הבוחרים של המפלגה החדשה, בחומר תעמולה כתוב בגרמנית. תכונה מיוחדת שעימה נאלצה "עליה חדשה" להיאבק, היתה נטייתם של מספר אנשים מרכזיים בתוכה להציג עצמם בשתי רשימות בעת ובעונה אחת: ברשימת "עליה חדשה" וברשימות של ארגונים אחרים, כגון "מכבי" או "ויצ"ו". כפילות זו נתפסה בהנהגת "עליה חדשה" כגילוי של חוסר נאמנות אליה, וכאמצעי לחיזוקם של הציונים הכלליים ב', אשר "מכבי" היה אחד מארגונייהם. הוא הדין לגבי ויצ"ו. הנשים, חברות המפלגה, נתבעו לתת את קולן לה ולא לרשימת "ויצ"ו". על-מנת להטעות את הבוחר מהעליה הגרמנית הוקמה רשימה בשם "עליה ציונית מאוחדת – עוצמה", שנועדה, לדעת אנשי "עליה חדשה", למשוך קולות ממנה לטובת הציונים-הכלליים א'. אולם המאבק העיקרי היה עם מפא"י, שיצאה בתעמולה חריפה נגד "עליה חדשה", תוך האשמתה בתבוסתנות.

למרות הקשיים הרבים זכתה רשימת "עליה חדשה" להישג נכבד. סך-הכל בעלי זכות הבחירה בישוב היה 303,000. בבחירות השתתפו 202,448 איש, כלומר 66,6%. מהם קיבלה "עליה חדשה" 21,403 קולות, שהם 10.7% מהבוחרים. היא הפכה איפוא למפלגה השלישית בישוב, אחרי מפא"י והשומר-הצעיר⁶³ – 18 מנדטים, מספר מנדטים שווה לשל התנועה לאחדות-העבודה. היא נעשתה איפוא הגדולה במפלגות האזרחיות.⁶⁴ מספר בוחרי המפלגה עלה בהרבה על מספר חבריה:

תל-אביב	3300 חברים,	7875 קולות
חיפה	1800 חברים,	4176 קולות
ירושלים	750 חברים,	2215 קולות
מושבות	2800 חברים,	5500 קולות ⁶⁵

ב-3 הערים הגדולות קיבלה "עליה חדשה" 13.6% מהקולות. במושבי המעמד הבינוני, בהם היו כ-2000 בוחרים, קיבלה 43% מהקולות; במושבות 12%–15%. בסיכום אפשר לומר כי 80% מהאוכלוסיה הבוגרת, בעלת זכות

63. מפלגות הפועלים קיבלו בסה"כ 140,000 קולות, מהם 53% למפא"י – 73,667 קולות, 63 מנדטים. חזית השמאל קיבלה 21 מנדטים, ביניהם 15 להשומר-הצעיר ו-6 לפועלי-ציון.

64. הריוויזיוניסטים, ציונים-כלליים ב', התאחדות האיכרים והספרדים חרמו את הבחירות.

65. המספרים לקוחים מהתזכיר של: Paul Jaenzer "Die Organisation der Wahlen zur Assefath Nivcharim, in Tel Aviv", 1944, 4.8.1944, וכן מ"ב, 4.8.1944, 1.9.1944.

בחירה, מקרב יוצאי גרמניה, תמכו במפלגה החדשה. שלא כארגונים קודמים ממוצא גרמני – כמו "קידמה" ו"אחדות העם", הפכה "עליה חדשה" לנציגתם של עולי גרמניה, ואולי אף של עולי מרכז אירופה בארץ. אם כי נציגי "עליה חדשה"⁶⁶ חשו עצמם אחרי הבחירות בחינת כוח פוליטי ממש, לא הצליחו לממש את שאיפתם הגדולה – לחולל שינוי במוסדות הנבחרים.

כבר בישיבה הראשונה של אסיפת הנבחרים עוררו התנגדות כללית, כאשר יצאו במחאה קולנית נגד הנהלתה, והאשימוה בחוסר יעילות, מפני שהישיבה הוקדשה לדברי הספד לברל כצנלסון. בהתנגדות זאת הפגינו חוסר רגישות למנטאליות הישובית, ויצרו לעצמם "אויבים" ללא צורך ושלא לעניין. היה זה הפסדה הציבורי הראשון של "עליה חדשה".⁶⁷ במושב השני של אסיפת הנבחרים, בדצמבר 1944, היתה הופעתה של "עליה חדשה" עניינית יותר. בוויכוח המדיני דיבר פ. רוזנבליט במתינות, מבלי להתקיף אחרים, אך מתוך ביטחון בדרכה של תנועתו ששללה את תוכנית בילטמור ובתקווה ליצור חזית משותפת של תומכי וייצמן:

יתכן שהמדינה בכל חלקי הארץ היא צורת השלטון המתאימה ביותר בשבילנו, אם היא לא תכניס אותנו למלחמת שלושים השנים עם העולם הערבי. אולם אני חולק על כך שמלכתחילה ואפריורי לא תתואר כל צורת שלטון אחרת, אשר במסגרתה ינתן לעם העברי חופש ועצמאות ואפשרות של התרחבות.⁶⁸

בהמשך דבריו הציג למפא"י שאלות אלה:

א. האם מדובר על מדינה לאלתר או לא?

ב. האם הכוונה לאלתר, משמע עוד לפני יצירת רוב עברי? באיזה פרק

66. נציגי "עליה חדשה" בוועד הלאומי היו: ג. לנדאוואר, ה. פרדר, מ. קרויצברגר, א. ריגר, הנציגים בוועדה המתמדת של אסיפת הנבחרים היו: ה. פרדר, מ. לם, א. ריגר.

67. אחרי שחברי הסיעה נוכחו לדעת כי הצהרתם באסיפת הנבחרים נגד הספדים עוררה התמרמרות רבה, וחלק מהם ניסו להסיר מעל עצמם את האחריות להצהרת המחאה, שלח פ. רוזנבליט מכתב לחברי ההנהלה, ובו קבע כי ההחלטה על קריאת הצהרה נגד העסקת אסיפת הנבחרים בהספדים אושרה ברוב של 13:2 (השניים שהצביעו נגדה היו ד"ר פרדר ורוזנבליט; לנדאוואר ואורבך נעדרו מן הישיבה). בהמשך המכתב קובע רוזנבליט כי צריך להיות מרוצה מתוצאת ההופעה מפני שבעקבותיה יבחן הרוב ביתר הזירות מה מקום יש לתת באסיפה לברכות והספדים. רוזנבליט לחברי ההנהלה, 14.9.1944, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

68. המושב השני של אסיפת הנבחרים, ישיבה שניה, 5.12.1944, אצ"מ J17/7222.

זמן אפשר ליצור את הרוב? האם, לפי המצב הקיים, אפשר ליצור רוב? ג. האם הוכנו תוכניות כלכליות וכספיות ליצירת הרוב היהודי לאלתר, ומתי יוגשו התוכניות הללו למוסדות העליונים של התנועה הציונית? על-מנת להגיע לרוב, הוסיף לטעון, יש להעלות 400,000 יהודים. דבר זה אפשרי רק בעזרת המדינות הדמוקרטיות, על-כן הכרח לא לדבר בסיסמאות המרחיקות את לבן, כי אם לחפש דרכים לשיתוף-פעולה מירבי איתן. המעצמה היחידה שעליה ניתן להישען גם בעתיד, למרות הספר הלבן, ובאמונה שהוא יבוטל, היא בריטניה. מעשים כמו רצח הלורד מוין בקאהיר מעמידים בסכנה את המוסריות הציונית ואת המפעל הציוני כולו, לכן יש להיאבק בפשיזם הפנימי המחבל בשיתוף הפעולה היהודי-בריטי. לעצמאות יש להגיע בשעה שהדבר יתאפשר, מבלי להכריז על כך ברגע זה.

באותו מושב הגישה "עליה חדשה" שורה של הצעות לשיפור התהליכים הדמוקרטיים: להרחיב את סמכויותיה של הוועדה המתמדת, למנות ועדות לבעיות-פנים, להגדיל את הזמן המוקצב לוויכוח, בעיקר לנציגי הסיעות הקטנות, וכו'. "פרלמנטריות אמיתית מניחה מקום לבירור אמיתי ודורשת רוחב לב מצד הרוב לגבי המיעוט.⁶⁹ נציגי הסיעות האחרות לא הצטרפו לאף אחת מדרישותיה של "עליה חדשה", וזו נותרה מבודדת, הן בתפיסותיה המדיניות, הן בתוכניותיה הישוביות. מהר מאוד הגיעה המפלגה החדשה לידי הרגשת תסכול ואובדן תקווה להיות גורם משפיע. אף לא אחת מהצעותיה נתקבלה, וחבריה בוועד הלאומי לא זכו לתפקיד ראוי.⁷⁰ לכן החליטה במאוס 1945 על פרישת נציגיה מהוועד הלאומי. בכך הפכה גורם אופוזיציוני באסיפת הנבחרים.

ד. המאבק על דמות התנועה

הוויכוח נמשך

הוויכוח על אופיה של "עליה חדשה" נמשך גם אחרי ההצלחה בבחירות לאסיפת הנבחרים. פלג נכבד אחד בתוכה, שדוברו היה א. אוארבך,⁷¹ רצה

69. פרדר, "מחשבות על מושב אסיפת הנבחרים", עמודים, 15.12.1944; רוזנבלט, "הערות ביקורתיות", שם, שם.

70. "עליה חדשה" הציעה הקמת מחלקה משותפת לסוכנות ולוועד הלאומי לקליטת עולים, שבראשה יועמד לנדאואר (כמנהל המחלקה הגרמנית בסוכנות, שהפכה מחוסרת עבודה, היו לו ניסיון וכישורים מתאימים). לעומת זאת נוצר מדור לקליטה בסוכנות, ובראשו הועמד איש מפא"י מגרמניה - ג. יוספטל.

71. ד"ר א. אוארבך, שהיה משנת 1912 בארץ, עמד ב-1942 בראש רשימת "עליה חדשה"

לראות בה מפלגה אזרחית מתקדמת, שתשמש מוקד לקבוצות האזרחיות השונות בישוב. לדעת פלג זה, הוכיחו הבחירות שקבוצות אלה חסרות עמוד שדרה, ועל כן ריכזו מספר קולות קטן בהרבה מכוחן הריאלי בישוב. מכאן התפקיד של "עליה חדשה": להיות מפלגה אזרחית מרכזית, המאגדת גם פועלים ופקידים, שאים דוגלים במלחמת מעמדות. האבחנה ההיסטורית בין פרולטריון ובורגנות איבדה, לדעתו, של פלג זה, כל משמעות. "עליה חדשה" חייבת איפוא להגדיר עצמה כמפלגה השוללת את מלחמת המעמדות כעיקרון פוליטי, ועם זאת היא תומכת במאבק לשיפור רמת חייהם של הפועלים.⁷² קבוצה אחרת, שהגיעה ל"עליה חדשה" מתוך תנועת הפועלים, ובתוכה אנשים מרכזיים כמו לנדאוואר, לם, טנה, לופט ואחרים, לא רצו שזו תתגבש כמפלגה המוגדרת כאזרחית, דהיינו - מפלגת בורגנות, ולו גם בורגנות פרוגרסיבית. את ההוכחה לכך ש"עליה חדשה" אינה במהותה מפלגה אזרחית, ראו בעובדה שהיא השתתפה גם בבחירות להסתדרות בקיץ 1944, שהתקיימו סמוך לבחירות לאסיפת הנבחרים, ונשאה את השם "עליה חדשה עובדת". ואכן, בעצם השתתפותה הצהירה המפלגה שאינה רואה את עצמה כמפלגה אזרחית.

בעיית הזהות החברתית-פוליטית הוסיפה איפוא להעסיק את המפלגה גם בתקופה שלאחר הבחירות. היא לא ראתה את עצמה כמפלגת פועלים ואף לא כמפלגה אזרחית, וביקשה לאחות את שני הקצוות. ג. קרויאנקר נתן לזה ביסוס אידיאולוגי בכותבו: "הבחנה פרימיטיבית בין עולמו של הפועל מזה לבין עולמו של הבורגני מזה מעולם לא הלמה את המצב המציאותי, ואף נהפכה במשך השנים למקור אסונות בעולם".⁷³

את הוויכוח על אופיה הסוציאלי של המפלגה ניתן לסכם בשאלה שעמדה לפני חבריה: האם להכריז על "עליה חדשה" כעל מפלגה אזרחית, או להשאיר אופציות פתוחות לקראת העתיד, בהנחה שהיא עשויה לשמש מוקד משיכה גם לפועלים, אשר המונח "אזרח" מעורר בהם תגובה שלילית. אנשי תנועת העבודה לשעבר ראו את עתידם ב"עליה חדשה" בתנאי שזו לא תצהיר על עצמה כמפלגה אזרחית, וכך נשאר הנושא פתוח.

המאבק נגד תוכנית בילטמור הוסיף להיות אחד מנושאי הפולמוס עם מפא"י. בנצחונה של מפא"י בבחירות לאסיפת הנבחרים ראתה "עליה חדשה" את נצחונה של "רוח בילטמור", המסכנת את עתידו של הישוב.

לבחירות לוועדה הקהילה בחיפה.

72. אוארכר, "עתידם של האזרחים" בארץ-ישראל, עמודים, 26.9.1944.

73. קרויאנקר, "המשמר" משוחח עם "עליה חדשה", שם, 23.2.1945.

האמונה שתוכנית בילטמור אפשרית ומהווה דרך לעצמאות היא אשליה, ועלולה להביא לתבוסתנות ולפעולות בלתי-מאוזנות, אשר גם מנהיגות מפא"י לא תוכל לשלוט עליהן. עם קבלת תוכנית זו החליפה מפא"י את הרוויזיוניסטים בקיצוניות מדינית והשרתה רוח קיצונית וקנאית בחיי הישוב.⁷⁴

אף כי גם הסוציאליסטים וגם האזרחים ב"עליה חדשה" ראו במדיניות-החוץ את הדבק המלכד את המפלגה, ואת החייץ המפריד בינה לבין שאר המפלגות, נותרו גם בתחום זה חילוקי-דיעות.

"עליה חדשה" התנגדה בראש וראשונה למאבק במנדטור הבריטי, משום שראתה בו שותף למשא-ומתן על עתיד הארץ. אומנם, קיים ויכוח בין הישוב לבין ממשלת המנדט, וממשלת המנדט אינה צודקת בגישתה לעניין העליה וההתיישבות ויש ללחום בספר הלבן, אולם כל זאת צריך לעשות בידיעה ברורה שהמדובר בשותף, ולא באוייב.

"עליה חדשה" הטילה ספק, מבחינה עקרונית, בטעם החתירה לעצמאות מדינית. מדינה קטנה בימינו תהיה כדור משחק חסר ישע ביד אינטרסים זרים. לכן רצוי שארץ-ישראל תישאר חלק מן הקומונוולת הבריטי, תוך השגת אוטונומיה יהודית בשטח התרבות, האדמיניסטרציה והכלכלה, ללא שאיפות צבאיות ומדיניות כלפי חוץ ההולמות מעצמה גדולה בלבד. "סבורים אנו כי מן הנכון לומר שרוב היהודים מכירים מה הבל הוא רעיון זה שאנו יכולים להקים כאן מדינה יהודית ולשמור על קיומה אחר צאת האנגלים".⁷⁵

כחלקים אחרים בישוב, לחמה גם "עליה חדשה" בקבוצות הפורשים, תוך הדגשת-יתר של אופיין הלאומני-פשיסטי והבלתי-מוסרי. מולן עומד, לדעתה, המחנה המבקש לבנות את הבית הלאומי ברוח דמוקרטית, על יסודות של התרבות האירופית ובשלום עם כל העמים. לכן דרשה מאבק אקטיווי בטרוריסטים, תוך שיתוף עם השלטונות, בידודם, נישולם הכלכלי, והטלת חרם עליהם, שכן אין הבדל בינם לבין פושעים פליליים. "מי שלבו להגשמת הציונות יצטרף למלחמה נגד פשע הקנאים התועים והמתעים, כי בנפש האומה המה".⁷⁶

בעקבות רצח הלורד מוין בידי אנשי לח"י טען ג. קרויאנקר, כי אחריות קולקטיבית מוטלת על הישוב לרצח זה. מעשי הטרור הם מסקנה קיצונית, אך עקבית, מגישה רוחנית שהישוב מתחנך עליה. הנאומים הרבים המושמעים

74. "דרכה של מפא"י", שם, 1.9.1944.

75. "מחשבות ומעשים", שם, 10.11.1944.

76. מ"ב, 31.3.1944.

נגד בריטניה וההצהרות מלאות הטינה משפיעים על שכבות רחבות. השנאה לבריטים גובלת בהיסטריה, המביאה לאלימות. על כן אין להצהיר הצהרות פומביות נגד הממשלה. את תביעות הישוב מן המימשל יש להביא בפני המימשל בלבד, ולא מעל במות ציבוריות.⁷⁷

אולם לא כל אנשי "עליה חדשה" היו שותפים לכל ההבחנות והתפיסות הללו. קבוצה אחת בתוכה, שהתארגנה לאחר הבחירות לאסיפת הנבחרים, ביקשה לשנות את עמדת המפלגה למטרות הציונות.⁷⁸ חבריה טענו שהם ציפו לתוצאות טובות יותר מן הבחירות. חלקים ניכרים מהעליה הגרמנית, הוסיפו, לא נתנו את קולותיהם למפלגה, וחלק אחר לא השתתף בבחירות כלל. הסיבה העיקרית ל"כשלון יחסי" זה יש לחפש, לדעתם, בוויכוח בענייני מדיניות החוץ שנמשך שנתיים וחצי, מאז ועידת כפר שמריהו, בלי יכולת להפריד בין המטרות לבין הדרכים. ככל שנקטה המפלגה עמדה נגד דרכים ושיטות פוליטיות, כגון המאבק בטרור, נגד חינוך שווייטסי, נגד פרוווינציאליזם רוחני, נגד עוינות לבריטניה ונגד הערבוב של פוליטיקה בתעמולה, אפילו היה סגנון הוויכוח חריף מדי, הרי עצם המאבק היה נכון ומשותף לכל חברי המפלגה. לא כן לגבי המטרות ובוויכוח על תוכנית בילטמור. הוחלט, אומנם, לא לתמוך ולא להתנגד מסיבות טקטיות, אף-על-פי-כן יצרו הופעות ומאמרים משל חברי המפלגה רושם ש"עליה חדשה" והשומר הצעיר הן שתי מפלגות יחידות השוללות את התוכנית. אולם בעוד שלשומר הצעיר יש תוכנית דו-לאומית אלטרנטיבית, הסתפקה "עליה חדשה" בביקורת בלבד. לאמיתו של דבר יש במפלגה תומכים בכל התוכניות: בבילטמור, בחלוקה, במדינה דו-לאומית וכו'. על-ידי התנגדות בבילטמור, הוסיפה קבוצה זו לטעון, העמידה עצמה "עליה חדשה" נגד מדיניותו של וייצמן. לכן מבקשת הקבוצה לחזור ולהעלות את העניין לדיון במפלגה, שהרי באין החלטה מפורשת מתקבלות בציבור דעותיהם האישיות של ולטש או לנדאואר כדעת המפלגה. הפורום המתאים לקבלת החלטות על המטרות הציוניות היא הוועידה הארצית.

הוועידה ברמות-השבים

הוועידה הארצית הראשונה של "עליה חדשה" נתכנסה ברמות-השבים ב-29-31 בדצמבר 1944. בבחירת המקום לוועידה ביקשה המפלגה להדגיש את קשריה עם הישובים החקלאיים שנוסדו בעשור האחרון בידי עולי גרמניה

77. קרויאנקר, "אל יטילו את האחריות עלינו", עמודים, 17.11.1944.

78. "לאחר הבחירות", חוזר לחברי "עליה חדשה", נשלח ב-30.8.1944, אצ"מ 155/10.A.

מבני המעמד הבינוני. השתתפו בוועידה 114 צירים, שיצגו 42 סניפים עם 10,000 חברים רשמיים. בנאום הפתיחה סיכם פ. רוזנבליט, נשיא המפלגה, את השנתיים שעברו מאז ועידת היסוד בכפר שמריהו.⁷⁹ במרכז דבריו הועמדה השואה באירופה והקשר העמוק שבין טרגדיה זו ובין בניין הישוב בעתיד. השואה הוכיחה גם לעולם הגדול את ההכרח בהבטחת חיי חירות לעם היהודי בארץ; נוכח הצהרות האהדה בעולם, עלינו לחזור ולגולל את שאלת היהודים כשאלה עולמית; כדי להבטיח חיי חירות בארץ-ישראל, עליה מירבית והתיישבות רחבה, יש לדאוג לתכנון כלכלי, לשקט ולשלום, למשטר של עליה, ושיתוף-פעולה עם בריטניה. בכך ביטא פ. רוזנבליט את עיקרי מדיניות-החוץ של מפלגת "עליה חדשה" יחד עם תמיכתה הנאמנה במנהיגותו של חיים וייצמן.

הרצאה מרכזית אחרת נשא ד"ר גיאורג לנדאואר בנושא: המעבר ממשק מלחמה למשק שלום – תפקידו החשובים של הישוב.⁸⁰ הישוב, אמר המרצה, יעמוד בעתיד בפני הצורך הדחוף לקלוט עליה, ואילו מצוקה כלכלית מונעת קליטת עליה; המשאבים מיהדות אירופה שוב אינם עומדים לרשותו; כדי להשיג עזרה גדולה ומהירה, ולהוות חלק חשוב בתכנון כלכלי עתידי של המזרח התיכון, יש להגיש תוכניות משקיות מפורטות: אלה חייבות לכלול את המשק הארצי כולו, היהודי והערבי גם יחד, וחתירה להביא לידי שוויון ביניהם, שוויון בין שני המשקים הכרחי לקיום משותף של שני העמים בארץ, כי הרמה הנמוכה יותר של האוכלוסיה הערבית מוכרחה להביא להתנגשות בין העמים ולקיפוח לאומי; ביסוס המשק הערבי, הקמת בתי-ספר, ושיפורים אגרריים הם תנאי לקליטת עליה יהודית; אינטנסיפיקציה של המשק הערבי היא תנאי להעברת קרקעות למשק היהודי; התוכניות חייבות לקחת בחשבון את המשך הקשר עם המעצמות הדמוקרטיות; אין לבנות על הניגוד בין ארצות-הברית ובריטניה, אלא על הקשרים ביניהן; כל התוכניות חייבות להוכיח כי הציונות היא דבר ריאלי.

בהמשך הרצאתו, בחלק שדן בענייני העולם, הביע המרצה את דעתו כי העולם מתפתח לקראת אינטרנציונליזם דמוקרטי. גם התנועה הציונית, שקמה כתנועה דמוקרטית, אמר, יכולה לחיות רק במשטר דמוקרטי. "עליה חדשה" צריכה לראות את עצמה כחלק הארצי-ישראלי של האינטרנציונל

79. "ועידת עליה חדשה", עמודים, 26.1.1945, פרוטוקול הוועידה הארצית של "עליה חדשה", אצ"מ 118/6.

80. פרוטוקול הוועידה הארצית של "עליה חדשה", 30.12.1944, הרצאת ג. לנדאואר, אצ"מ 118/6.

הדמוקרטי שיוקם בעולם. מההרצאה נסתבר, כי אין הוא מייחס חשיבות רבה למדינה יהודית. העיקר: חברה ציונית, שותפות יהודית-ערבית, וקשר מתמיד עם העולם הדמוקרטי, שבראשו תעמודנה הארצות האנגלו-סאקסיות. לנדאור אר כרוזנבליט ראה את הקשר בין הציונות לבריטניה כעניין חיוני ביותר, אך בעוד שלדעת הראשון קשר זה הוא אורגני ומהותי ויהיה קיים גם בטווח הרחוק, סבר רוזנבליט שהוא צורך ריאלי, בלתי-אמצעי, הנובע מניתוח המציאות בהווה.

הוויכוח הכללי נפתח בהרצאתו של פ. רוזנבליט על מקומה של "עליה חדשה" בישוב ובתנועה הציונית.⁸¹ את ההצלחה בבחירות תלה בהקמת מנגנון מודרני משוכלל ובמזכירי סניפים בעלי שיעור-קומה. לעומת מסירור-תם של הפעילים, היתה "רוח ההקרבה" של המון החברים "בלתי מספקת". התרומות לא עמדו ביחס מתאים להוצאות, והארגון שקע בחובות.⁸² הוא התלונן שחברי המפלגה לא למדו עדיין את השפה העברית ולא התקרבו לתרבות העברית, וכי אופיה של "עליה חדשה" נשאר עדיין "לאנדסמנשפ-טי" בעיקרו. באשר לאופי הסוציאלי של המפלגה, יש, לדעתו, להכריע בין שלוש שיטות כלכליות: אחת – שימור המשטר הרכושני; שניה – מהפכה בולשביקית; שלישית – מהפכה שקטה ברוח הניוידיל מתוך הסכם בין המעמדות. זו השיטה שהוא מציע לנקוט. "מקומנו במחנה של אלה המבקשים את תיקון החברה לפי הקו הכלכלי של בוורידג".⁸³ בנוגע לענייני-חוץ, הוא מבקש שלא לדון בהם ולאפשר למנהיגות המפלגה לנהוג באופן טקטי עד אשר יוצר מצב בו תידרש הכרעה.

למרות בקשתו זו של נשיא המפלגה נסב עיקר הוויכוח בוועידה על מדיניות-החוץ. בענייני-פנים ניכרו גוונים שונים, אך לא חילוקי-דיעות חריפים. הכל תמכו בצורך בקידמה סוציאלית, תכנון כלכלי, טיפוח העליה, קליטת עולים מוצלחת, והפיכת אסיפת הנבחרים למוסד חזק ומרכזי. ביקורת נמתחה על הגישה ה"לאנדסמנשפטית" של הארגון, על היעדר קשר מספיק עם הבוחרים, ועל דרכי עבודה עם הנוער. הועלתה דרישה לעבד תוכנית חיובית כאלטרנטיבה לשלטון הקיים, ולא להסתפק עוד בגישה של אופוזיציה מתמדת. הביקורת הנוקבת ביותר נגד הנהלת המפלגה נמתחה על חוסר הצלחתה למשוך לפעיליה מספר ניכר מעולי מרכז-אירופה, שלא היו ציונים

81. עמודים, 26.1.1945.

82. "עליה חדשה" הואשמה בציבור בהוצאת כספים רבים לקראת הבחירות ואילו רוזנבליט טען כי "הסכום שהוצא לא מגיע ל-1/6 מהסכום המופץ בציבור".

83. עמודים, 26.1.1945, עמ' 6-7.

לפני עלייתם, אלא הסתפקה באלה שהיו מאורגנים עוד בארצות מוצאם. היו גם שביקשו לשנות את שם המפלגה. בסיכום הדיון אושרו כל ההחלטות בענייני־פנים פה אחד.

לעומת זאת בלטו בתחום מדיניות־החוץ שלוש גישות. האחת, ובמרכזה ה. קאופמן, ביקרה את דרכה של "עליה חדשה" ודרשה הכרזה ברורה על המטרות הציוניות והכרה בצורך לכונן מדינה עברית. לדעת מצדדי גישה זו, יש להפסיק את המאבק בתוכנית בילטמור ולתמוך במדיניות הציונית הרשמית, כפי שווייצמן ובן־גוריון מבטאים אותה, משמע – להתייצב מאחורי החתירה להקמת המדינה.⁸⁴ גישה שניה, אשר דובריה המרכזי היה א. סימון, ותמך בה ג. לנדאואר, ביקשה שלא לקבוע את המדינה היהודית כמטרה. היא גרסה חיי שותפות בין שני העמים בארץ, ללא שלטון מדיני של צד אחד על רעהו.⁸⁵ גישה שלישית, שמבטאה היה פ. רוזנבליט, גרסה שאין צורך לקבל כל הצהרה על המטרות הסופיות. אין טעם לקרוא לכינון מדינה עברית, מפני שאין הזמן מתאים לכך, ואין הצהרה כזו תואמת את הצרכים הפוליטיים של הישוב בהווה. הוא לא הסביר מדוע אין הזמן מתאים לכך. נראה, כי רצה להימנע מהכרעה משום חילוקי־הדיעות שניטשו בנושא זה בתוך המפלגה, ודחיית החלטה נראתה לו כמוצא נוח.

הוויכוח על מדיניות־חוץ נסתיים בישיבה סגורה של הוועדה המתמדת, אשר העלתה הצעות לסיכום ברוח הגישה השלישית. בעד ההצבעה הצביעו 82 (כולל בעלי הגישה השנייה); נגדה – 28; לא הביעו עמדה – 10. בסך־הכל השתתפו 120 איש בהצבעה. אושרה, איפוא, ההצעה שלא להצהיר על המטרות הסופיות של הציונות.

פ. רוזנבליט נבחר לנשיא "עליה חדשה" וג. לנדאואר וא. אוארבך לסגנים. למרות דברי השבח שהמטיר רוזנבליט על לנדאואר, ולמרות העובדה שבדיוני הוועידה לא נתגלו חילוקי־דיעות ביניהם, ניכר שוני רב בהשקפותיהם של שני המנהיגים המרכזיים של המפלגה. שוני זה בא לביטוי בדרך ניסוח הדברים, ביחסם לתנועה, וביחסם לכלל העולים מגרמניה, שאותם יצגו. רוזנבליט, למשל, הבחין הבחנה ערכית בין הנהגת "עליה חדשה", שרמתה גבוהה, לדעתו, לבין המון בוחריה, אותם כינה "מתבוללים". בכך הבדיל בין הציונים הוותיקים לבין העולים שלא היו ציונים לפני עלייתם, ובהיותם בארץ לא רכשו את שפתה ולא השתלבו בתרבותה. ואילו לנדאואר התנגד

84. קאופמן, פרוטוקול הוועידה הארצית של "עליה חדשה", אצ"מ 18/6. נציגי גישה זו: ה. קאופמן, י. לם, מ. שטרן, מ. לאנדאואר.

85. דברי סימון, פרנקל וכן הרצאת לנדאואר, שם: ראה גם עמודים, 1.1945.26.

בחרירות לכינוי "מתבוללים", וטען שאדם עשוי להיות ציוני גם כשהוא מדבר גרמנית. רוזנבליט התנצל אחר כך על השימוש במונח זה.⁸⁶

ה. המשך המאבק על הדרך הפוליטית

מהוועידה ועד לקונגרס הציוני הכ"ב

בראשית 1945 כבר היתה "עליה חדשה" גוף ציבורי, שהוכיח את כוחו ומשקלו בבחירות, ונשא עימו פרוגרמה מגובשת, פחות או יותר, בענייני פנים וחוץ. אף-על-פי-כן עוד נאלצה להיאבק על זכות קיומה. שוב ושוב הואשמה שאיננה אלא מפלגה "לאנדסמנשפטית", דבר הסותר את חזון "כור ההיתוך" הלאומי הנישא על-ידי הציונות. יותר משהותקפה על עמדותיה הרעיוניות הותקפה על עצם קיומה. ובכך היתה העיתונות הישובית כמעט תמימת-דיעים.

הערעור על זכות קיומה של "עליה חדשה" עלה ונשמע בעיקר משעה שהמפלגה החלה להציג דרישות ולתבוע זכויות. כל עוד לא תבע ציבור עולי גרמניה דבר, לא התלונן הישוב על התבדלותו. וגם כשקם מי מעולי גרמניה והציג דרישות ליצוג ציבורי, קל היה לדחותו, משום שכל כוח מאורגן לא עמד מאחוריו. רק לאחר התארגנות של ציבור זה במסגרת פוליטית עצמאית, נזעקו על קיום נפרד ומפריד. מה שלא רצו להבין היתה העובדה, שקיום מסגרת ארגונית נפרדת היתה הדרך היחידה להפעלת המון בלתי-פוליטי זה, משום ששום ארגון פוליטי מהקיימים בישוב לא גילה יכולת וכישרון למשוך אליו ולקלוט לתוכו את האנשים האלה.

היו שהאשימו את המנהיגים הציוניים יוצאי גרמניה בכך שמנעו את השתלבותם של העולים במסגרת המפלגות הקיימות. אך לא כן הדבר. היו בין המנהיגים שביקשו להוליך את העולים לאפיקים מפלגתיים רצויים להם, בין אם היו ציונים-כלליים ובין אם חברי מפא"י, אך לא הצליחו. המוני העולים לא נהו אחריהם, וכיוון שכך, מצאו את עצמם מנהיגים אלה בודדים ומבודדים בתוך מפלגותיהם. ערכם בעיני האחרים היה לא בהם עצמם כי אם בכוח משיכתם, וכאשר כוח זה לא בא לידי גילוי, נדחו אף הם. משום כך נשתרשה בלב הצמרת הרוחנית-פוליטית של עולי גרמניה התחושה הוודאית, כי הכוחות אשר העליה מגרמניה הביאה עימה, ואשר היו מסוגלים על-פי

86. פרוטוקול הוועידה הארצית של "עליה חדשה", אצ"מ 18/6.J.

כישוריהם לפעול בציבור, "רובם ככולם לא מצאו, או שלא ניתן להם למצוא את מקום חפצם".⁸⁷

ההאשמות נגד "עליה חדשה" לא הופנו אל התכנים והעמדות שייצגה, אלא נגד עצמאותה הארגונית-פוליטית. ובמאבק זה גוייסו נגדה רגשות ויצרים. היא הואשמה בין היתר ביהירות והתנשאות, בחוסר כוח יצירה שהביאו מצד אחד להרגשה של "פחיתות ערך" ומצד שני ל"תסביך עדיפות".⁸⁸ למותר לומר, ש"עליה חדשה" דחתה בתוקף האשמות כאלה. דובריה הגיבו עליהן בהאשמת מפא"י בטוטליטריות, שסימנה, לדעתם, העלאת המדיניות הרשמית למימד של פולחן, שאין להתווכח עימו או לערער עליו. פולחן כזה התפתח מסביב לתוכנית בילטמור, ומי שאינו שותף לו הוא "איש שיש להטיל ספק גדול בציוניותו, נאמנותו ותכונותיו הפרטיות".⁸⁹ טענה אחרת בפי דוברי "עליה חדשה" היתה, שהגופים השליטים בישוב מסתגרים בפני רעיונות חדשים וחוטאים בפרווינציאליות מסוכנת. אילו נשא הוויכוח אופי ענייני, יכלו מוסדות הישוב להיבנות מאבחנותיה ומביקורתה של "עליה חדשה", משום שזו מסוגלת לראות דברים רבים שאחרים אינם רואים. סיבה להיעדר התחשבות בעמדותיה של "עליה חדשה" היא שעד ליסודה של המפלגה עמדו אנשיה מחוץ לכל פעולות אקטיבית בישוב:

היינו מסתכלים ומבקרים של התפתחות, אך לא היה לנו חלק בה, ומסתכלים ומבקרים יש להם עין חדה. עמדה ביקורתית מבחוץ, יש לה אומנם הרבה חסרונות, אך יתרון אחד: מידת בהירות שהעומד בתוך המתרחש אינו יכול להשיגה.⁹⁰

הניגוד בין עמדותיה ומנטליותה של "עליה חדשה" לבין רוב הישוב הוחרף עם המאבק נגד הספר הלבן. ביולי 1945 הרכיב הלייבור את ממשלת בריטניה. הכרזותיהם של אטלי ראש-הממשלה ושל בוויין שר-החוץ, בדבר המשך קיומה של מדיניות הספר הלבן, עוררו התנגדות חריפה בישוב, לרבות החלקים המתונים שבו. ואילו דבקותה של "עליה חדשה" בקו הקואופרציה עם השלטון המנדטורי והצהרות גלויות ברוח זו, היו מנוגדות לאווירה הכללית שנוצרה בישוב.

לקראת ההכרעות הפוליטיות שהיו צפויות החלה "עליה חדשה" לתור אחר

87. קרויאנקר, "משמר" משוחח עם 'עליה חדשה', עמודים, 23.2.1945.

88. ישראל כהן, "בעייתה של יהירות", הפועל הצעיר, 4.1.1945.

89. קרויאנקר, "על הקו הטוטליטרי ועל הפרווינציאליות", עמודים, 26.1.1945.

90. שם, שם.

שותפים. ביולי 1945 נפגשו נציגיה עם "העובד הציוני" ועם נציגי התאחדות הציונים-הכלליים, במגמה למצוא מכה-משותף שיאפשר את איחודם. בדיון נים עם הגופים הללו דיבר רוזנבליט במפורש על עצמאות מדינית בעזרתה של בריטניה, וחלוקת הארץ כפשרה שתקבל על דעת הממשלה הבריטית. הוא גם הביע נכונות למאבק קשה למען ביטול הספר הלבן, אך לא מאבק אלים.⁹¹ במאמר שפירסם רוזנבליט באותו זמן ביקש להבהיר את עמדת "עליה חדשה", כדי למתן את היחס אליה. עמדת "עליה חדשה", טען, הוצגה באור חד-צדדי, לעיתים גם באשמתה, מפני יומרתה להיות נושאתה של אידיאולוגיה ציונית חדשה.⁹² אך לאמיתו של דבר, אין "עליה חדשה" נושאת אידיאולוגיה חדשה, אלא מסתמכת על הריאליה הפוליטית בעולם. במאמרו מבליט רוזנבליט את הגישה הפרגמטית של מפלגתו. גישה זו דורשת קואופרציה עם בריטניה, גם לאחר עליית הלייבור לשלטון. עם זאת, הוא מתייחס בחשד לממשלת הלייבור, מצדיק את ההסדרות הציוניות שדחתה פתרונות חלקיים בעניין העליה⁹³ ודורש לבטל את הספר הלבן. ברוח זו אכן נוסחו החלטות "עליה חדשה" במרכז התנועה, שנתקיים ב-4.10.1945, בהן נאמר בין היתר:

"עליה חדשה" דרשה תמיד את ביטולו של הספר הלבן משנת 1939 [...] "עליה חדשה", שראתה תמיד בשיתוף-פעולה עם אנגליה את הקו היסודי לפוליטיקה הציונית, בטחה בכך שהעם האנגלי יקיים את ההבטחה שניתנה לעם היהודי [...] אין אנו יכולים להעלות על הדעת, כי אנגליה תנעל את שערי הארץ בפני שרידי יהדות אירופה [...] ערב ההכרעה על עתיד ארץ-ישראל מאוחדת "עליה חדשה" עם התנועה הציונית ועם הישוב בדרישה שיבוטל הספר הלבן ויפתחו מיד שערי ארץ-ישראל לעליה בממדים מתאימים והולמים את המצב של העם היהודי [...] לכל הסדר המשאיר בתוקפן את ההגבלות של הספר הלבן מוכרח הישוב בארץ-ישראל, תוך שלילת שיטות טרוריסטיות, להתנגד התנגדות ללא רתיעה, אשר תבטיח את המשך העליה וההתיישבות בכל התנאים.⁹⁴

91. ישיבה עם העובד-הציוני והתאחדות הציונים-הכלליים, 12.6.1945, 19.6.1945, אצ"מ A339/2; וכן: העובד-הציוני, הוועידה הרביעית, ויכוחים והחלטות, תל-אביב, סיון תש"ז.

92. רוזנבליט, "הבהרה", עמודים, 8.6.1945.

93. רוזנבליט, "ערב הכרעות רציניות", שם, 19.10.1945.

94. החלטות "עליה חדשה" לנוכח המצב, שם, שם.

תוך כדי דיונים בהנהלת הסוכנות על דרכי המאבק, פנתה אליה "עליה חדשה" בבקשה לעבד תוכנית של מאבק בספר הלבן, וחיוותה את דעתה, כי "יש לתת לתנועת ההתנגדות את האופי של התנגדות פעילה ללא שימוש בנשק כלפי האנגלים", ובשלב אחרון צריך לערוך "צום קולקטיבי של קבוצה גדולה של מנהיגים, אשר בלי לחוס על חייהם יצומו עד לקבלת תשובה מניחה את הדעת". כל אלה – לאחר שימוצו אפשרויות הפעילות הפוליטית.⁹⁵

באוקטובר 1945 קמה "תנועת המרי", שבה שותפו ההגנה, האצ"ל והלח"י. פעולותיה לא הפיקו רצון מהנהגת "עליה חדשה". במאמר שפירסם רוזנבליט במחצית הראשונה של נובמבר 1945, הוא מותח ביקורת עליהן. אלימות, הוא טוען, לא תשנה את יחסה של הממשלה לשוב והיא תחסל את מפעילי האלימות. לבד מזאת אין האלימות נחוצה כדי להבהיר לממשלה האנגלית שהישוב לא ישלים עם הגשמת הספר הלבן. יחד עם זה קובע רוזנבליט כי

הגשמת מדיניותו של הספר הלבן גם לעתיד לבוא מוכרחה לפתוח תקופה של אי-חוקיות, שהישוב יקבל אותה עליו משום שידוע הוא, כי הוא בונה את ביתו הלאומי בזכות ולא בחסד [...] אנחנו נקיים שיטה של התנגדות בלתי-אלימה, אשר הפתוס המוסרי שבה יעורר את מצפון העולם. אף באלה הימים, כשקהה חוש הצדק, העליה וההתיישבות תימשכנה. התנגדות בלתי-אלימה זו צריכה להפוך סיסמת ההנהגה.⁹⁶

לאחר הכרזת בוויין בדבר מתן 1500 סרטיפיקטים לחודש, כותב רוזנבליט באופן חריף ביותר נגד הממשלה הבריטית, ומסיים את מאמרו בקריאה להעביר את עניין ארץ-ישראל כולו לפורום בינלאומי.⁹⁷

שונות מעמדותיו המוצהרות של פ. רוזנבליט היו הדיעות שהביעו מנהיגים אחרים, וביניהם ג. לנדאוואר ור. ולטש. במכתב מלונדון חוזר לנדאוואר על אמיתות ישנות בענייני מדיניות. לדעתו תהיינה אנגליה וצרפת אחראיות לשקט באיזור. מאחר שאין סיכוי לשיתוף-פעולה מידי עם הערבים, יש להישען על בריטניה בלבד. פירושו של דבר: להפסיק את הטרור ולחפש באופן אקטיבי דרכים לתיקון היחסים שנתערערו. עיקר טיעוניו של לנדאוואר

95. מכתב אל הנהלת הסוכנות היהודית ואל הנהלת הוועד הלאומי, 14.10.1945, אצ"מ 339. A.

96. רוזנבליט, "רק כך", עמודים, 9.11.1945.

97. רוזנבליט, "עם קריאה ראשונה", שם, 23.11.1945.

מופנים כלפי הישוב ולא נגד ממשלת המנדט. הוא טוען, כי למרות השואה אסור להפוך את הציונות, שבמרכזה הרעיון של בניין חברה יהודית בעלת איכות חדשה, לדרך מדינית שבמרכזה עומדת ההצלה. ברוח רעיונות אֵליטיסטיים של "הציונות הגרמנית", קובע לנדאואר כי לא 100,000 הסרטיפיקטים, כי אם עליה אידיאליסטית של יהודי ארצות-הברית עשויה להחזיר לציונות את תכניה המקוריים. על-כן לא סיסמאות על הקמת מדינה תוך ויתור על איכות חברתית, אלא היצמדות לציונות ההיסטורית.⁹⁸

בינואר 1946 קיבל מרכז "עליה חדשה" החלטות על האוריינטציה המדינית של המפלגה, בהן מביע המרכז התמרמרות עמוקה על הפסקת העליה על-ידי ממשלת ארץ-ישראל ומביע את חששותיו החמורים, שהמשכת מדיניות הספר הלבן עלולה להגביר את המתוחות השוררת בארץ. החלק העיקרי של ההחלטות עוסק במצב הפוליטי ובתפקידי ההסתדרות הציונית בקשר לוועדת החקירה האנגלו-אמריקנית. המרכז מחייב את הופעת נציגי הציונות לפני הוועדה, בתקווה שזו תיתן יד לפתרון הבעיה היהודית, בדרך של התרת עליה והתיישבות בלתי-מוגבלות. "על יסודות אלה יש לברר בפני הוועדה האנגלו-אמריקנית, בלי זיקה לדיעות קדומות, את האפשרויות השונות של משטר פוליטי מתאים בארץ-ישראל, ואת האפשרות של תוכניות פיתוח מקיפות".⁹⁹

המרכז גם הצהיר שאין לו אמון בהנהלה הציונית בראשות דוד בן-גוריון. לדעתו, אחראית מדיניות בילטמור לחלק רב מהקשיים הפוליטיים שהישוב נקלע לתוכם. הוא הביע תביעה מפורשת לפיטורי בן-גוריון והתייצב באורח חד-משמעי לימין וייצמן. אולם החלטות אלה, שלא הצהירו במפורש על תוכנית מדינית אלטרנטיבית של "עליה חדשה", לא סיפקו את לנדאואר. בתזכיר שחיבר, הביע את השקפותיו נגד החלוקה ונגד הקמת מדינה לאלתר.¹⁰⁰ בתגובה על כך, האשים אותו רוזנבליט בחוסר ריאליזם פוליטי. השותפות בין היהודים והערבים במדינה אחת, טען, הפכה לחסרת-סיכוי, משום שהבעיה איננה כלכלית או משקית אלא לאומית. על כן יש לתמוך בתוכנית החלוקה, לאפשר ליהודים לחיות באופן אוטונומי במדינה משלהם, ולפתח חיי חברה דמוקרטיים ומדיניות חוץ אחראית כלפי השכן הערבי, המדינות הערביות ומדינות העולם כולו.¹⁰¹

98. לנדאואר אל רוזנבליט, 11.12.1945, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

99. החלטות המרכז, עמודים, 18.1.1946.

100. לנדאואר אל [?] – לא פוענח, 8.2.1946, אצ"מ J18/10.

101. רוזנבליט אל מוזס, 27.2.1946, שם, שם.

עמדה אחרת, השוללת אף היא את תוכנית בילטמור, אך שונה מזו של לנדאואר, מביע ארנסט סימון, איש ברית-שלום לשעבר, תוך ידיעה שאיננו מבטא את כלל התנועה. לדעתו, יצאה "עליה חדשה" נגד תוכנית בילטמור, משום שחששה שזו עשויה להביא למלחמה בין יהודים וערבים ובין יהודים לבריטים. ציונות פירושה עליה גדולה והתיישבות גדולה. בילטמור או חלוקה אינם מבטיחים אותן. טיעונו – המייצג לדעתו, חלקים ב"עליה חדשה" – הוא, שיש לחתור לדרך המוצעת על-ידי השומר-הצעיר, כלומר: מדינה דו-לאומית. בניגוד ללנדאואר, הוא סבור שיש להדגיש את השיתוף היהודי-ערבי ולא את הקירבה בין הישוב למנדטור הבריטי.¹⁰² על עמדה זו חזר אחר-כך בוועידת נהריה.

בבוא ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית לארץ, ביקשו מנהיגי "עליה חדשה" להופיע בפניה, אולם מוסדות הישוב והסוכנות סירבו. לא עזרה גם הסתמכותו של רוזנבליט על תקדים: הופעת בא-כוח מפלגת פועלי-ציון באנגליה לפני ועדת החקירה. גם הסכמתו של וייצמן להופעת "עליה חדשה" בפני הוועדה לא היה בה כדי להסיר את האיסור שהטילה הסוכנות. בגילוי-דעת נוסף על המצב הפוליטי נדרשת בריטניה לקחת על עצמה אחריות לגורל הפוליטי הכלכלי של הארץ:

שיתוף-פעולה עם האדמיניסטרציה ושיתוף האדמיניסטרציה עם התושבים, שיתוף שני חלקי הישוב, פיתוח כלכלי מודרני, פוליטיקה סוציאלית פרוגרסיבית, פיתוח אוטונומי של שני העמים, ניצול כל הכושר הכלכלי לקליטת עליה יהודית נוספת –

אלה הן הדרישות החשובות ביותר שהעמידה באותה שעה "עליה חדשה".¹⁰³ בגילוי-דעת זה ניכרת השפעתו של לנדאואר. ל. פינר, אף הוא מראשי המפלגה, שלל אותו, כי אין בו לענות לדרישות השעה. לאחר אישורו של גילוי-הדעת בהנהלה יצא נגדו גם א. אוארבך בתזכיר משלו, בו דרש כינון מחוזות אוטונומיים.¹⁰⁴ אם כי רבים מחברי "עליה חדשה" תמכו בהשקפותיו של רוזנבליט, הפכו למרות זאת דיעותיו של לנדאואר לדומיננטיות. עורכי "עמודים" ו-MB הבליטו בכתבות רבות עמדות קרובות לרוחו.¹⁰⁵

102. אסיפת הנבחרים מיום 13.2.1946, דברי א. סימון, אצ"מ J1/7223.

103. "גילוי דעת", עמודים, 22.3.1946.

104. גילוי-הדעת נתקבל כאשר רק חברי ההנהלה השתתפו בישיבה. פינר אל מוזס

10.3.1946, אצ"מ A339. תזכיר אוארבך, אצ"מ J18/10.

105. נשמעו טענות שמאמרים אינם מתפרסמים. ד"ר י. בל מתאונן שמאמר בו הוא מסביר

במשך כל תקופת קיומה של "תנועת המרי" הוסיפו להופיע בעיתוני המפלגה מאמרים בגנות הטרור. אופייני ל"עליה החדשה", שלא השתמשה בפרסומיה במונח "תנועת המרי", ולא הבחינה בין "תנועת המרי", שהוקמה על דעת מוסדות הישוב ואיחדה את כל המחטרות, לבין האצ"ל והלח"י, שפעלו עד הקמתה של "תנועת המרי" כפורשים מהמרות הלאומית.

בטו' באב תש"ו הוכרו צום של הישוב, כמחאה על עיכוב העלאתם של 1200 עולים מספציה. בעקבותיו מתח לנדאואר ביקורת על המנהיגות הנוקטת שיטה של אלימות, מחד גיסא, וצום, מאידך גיסא. לדעתו, עשוי היה הצום לשמש את צורכי המאבק הסביל והטהור. אולם כפי שהתבצע למעשה אינו אלא פעולה ספונטנית הגורמת להתלקחות הרוחות, להגברת שנאה, לאיבה לבריטניה. צום כזה מנוגד לעצם מהות הצום, והוא חלק מהטרור. "עליה חדשה" אינה מכירה בפשרות לגבי טרור ומבצעו. יש להילחם בהם בכל דרך, ואילו "דרישתנו הפוליטית היא, שהציונות תבקש את ידידותה, בריתה ושיתוף-פעולתה עם אנגליה."¹⁰⁶

במצב זה של חילוקי-דעות במפלגה על דרכה המדינית כונסה ביוני 1946 הוועידה השניה של "עליה חדשה" בנהריה.¹⁰⁷ בשלושת ימיה ניסה פ. רוזנבליט לתמרן ולהחליק את חילוקי-הדעות החריפים. בהרצאת הפתיחה, בדברי הסיכום ובוויכוח הכללי השתדל למתן את העמדות, ואכן הצליח להביא את מרבית הצירים לתמיכה בהנהגתו.

עלינו להדק את היחסים בינינו ובין יתר חלקי האומה, לרבות אלה שלדיעותיהם אנו מתנגדים במאבק המדיני. השאיפה היא, על-אף הסתייגויות פוליטיות, להתקרב לנפש עמנו, שהיא נפש נבוכה אך נפש טהורה. אנחנו חוזקים ובעלי השפעה, ובדברי ביקורתנו מתבטאים אהבה ואמון בעם היושב בציון והערצה עמוקה למפעל הציוני ולכוחות היוצרים ובונים שבתוכנו ומסביבנו.¹⁰⁸

את הסיבות לתמיכתו בחלוקה מאז 1936 ועד היום, נשלח ל-Mitteilungsblatt ולא פורסם. כל אל קרויצברגר, 13.9.1946, אצ"מ J18/18a. בתשובה עונה קרויצברגר כי לא רצו להוציא את הוויכוח אל מחוץ לתחומי התנועה. קרויצברגר אל כל, 20.9.1946, שם, שם.

106. לנדאואר, "עליה בלתי-חוקית והשימוש בכוח", עמודים, 12.4.1946.

107. ועידת היסוד, 1942, בכפר שמריהו; הוועידה הראשונה, 1944, ברמות-השבים; הוועידה השניה, 1946, בנהריה.

108. רוזנבליט בדברי הפתיחה, הארץ, 2.6.1946.

בדברים אלה ניסה פ. רוזנבליט להחזיר את "עליה חדשה" מתחושת בדידות וניכור לתחושה של שותפות עם הישוב כולו. ביטוי חריף לבדידות ולניכור נתנה האופוזיציה, שמבטאה הקיצוני היה ה. קאופמן. הוא העלה את הטיעון החמור, כי "עליה חדשה" הפכה את העולים ממרכז-אירופה לאנטי-ציונים, וכי היא חסרה כל השפעה ביישוב משום התבודדותה: "היא נוסדה לחנך למדינת יהודים ולא על-מנת להתנגד לה".¹⁰⁹ בדבריו הציע אמון בהנהגתו של פ. רוזנבליט, והתריע על כך שרוזנבליט שרוי במיעוט, שההנהגה נשמטת מידיו, והקולות הדומיננטיים הם של לנדאואר ושותפיו. דבריו החריפים עוררו סערה וזיכו אותו בדברי גינוי מצד האסיפה והיושב-ראש שלה, פ. נתן. אך אלה לא מנעו מצירים אחרים להצטרף לביקורת החריפה על ההנהגה, לדרוש הבעת אי-אמון בהנהלה ומלהגיש הצעות החלטה משלהם.¹¹⁰

הוויכוח בוועידה נסב בעיקרו על הבעיה הפוליטית ובמרכזו עמד דוח ועדת החקירה האנגלו-אמריקנית. לנדאואר, ולטש, נתן, לם ואחרים חזרו והביעו את דעתם נגד תוכנית החלוקה. א. סימון ניסה להסיט את הדגש אל השותפות היהודית-ערבית, וביקש לתמוך בתוכנית השומר-הצעיר למדינה דו-לאומית, ואילו רוזנבליט, לאנדברג, קאופמן, אברהם קלטר ואחרים – תמכו בתוכנית החלוקה.

משנתבקשה לבסוף הוועידה להביע אמון בהנהלה, הציע קאופמן לדחות את ההצבעה. אך ברוב של 98 מכלל 140 הצירים הוחלט לקיים את ההצבעה מיד. מתוך 98 המצביעים הביעו 78 צירים אמון בהנהלת התנועה (משמע, רק מעט יותר ממחצית הצירים), 11 הצביעו נגדה ו-4 נמנעו.¹¹¹ הוועידה נסתיימה במתן אמון בהנהלה ובאישור הקו המכוון והמפשר שייצג פ. רוזנבליט. עם זאת, השתררה התחושה שהמפלג בתנועה מרובה על המאחד. לאחר השבת השחורה, ב-29.6.1946, לא הצטרפה "עליה חדשה" למחאה הכללית של הישוב נגד בריטניה. כחודש לאחר-מכן, ב-22 ביולי, אירע פיצוץ מלון המלך דוד בידי אצ"ל. "עליה חדשה" תבעה את פיטורי הנהלת הסוכנות כאחראית, לדעתה, למדיניות הטרור.¹¹² בפיצוץ המלון ראתה חלק ממדיניותה הכללית של "תנועת המרי". להבדיל מהעיתונות בארץ, סירבה המפלגה להבחין בין פעולה זו לבין הקודמות לה.¹¹³ במאמר שהופיע

109. שם, שם.

110. אצ"מ, A339.

111. דיווח על הוועידה, הארץ, 3.6.1946.

112. עמודים, 9.8.1946.

113. גם "הארץ" דרש במאמר המערכת את התפטרותה של הנהלת הסוכנות.

ב"עמודים" וסקר את אירועי המאבק מהשבת השחורה ועד לעוצר הממושך ברחבי המדינה, קונן עיתון התנועה על סבלם של ה"חפים מפשע" והגדיר את מדיניות המוסדות הלאומיים כ"פושעת"¹¹⁴. בעקבות פרסום הספר הלכן על-ידי ממשלת המנדט על חלקם של חברי הנהלת הסוכנות היהודית במעשה האלימות ב-25.7, דרשה "עליה חדשה" שהסוכנות תחקור בדבר, ותעמיד לדין את האשמים הקשורים בפיצוץ מלון המלך דוד, כדי שלא לסכן את קיומה של הסוכנות. דברים אלה נתפסו בישוב כנעיצת סכין בגבה של הסוכנות היהודית, שהכחישה נמרצות את ההאשמות שהוטחו כנגדה מצד הממשלה. עמדתה של "עליה חדשה" הוגדרה כמעשה בגידה במוסדות הישוב, וגררה אחריה התקפות חריפות ביותר על המפלגה. גם בישיבת מליאת הסוכנות בפאריס, באוגוסט 1946, בה השתתף פ. רוזנבליט, הותקף קשה על עמדות מפלגתו.¹¹⁵

לקראת הקונגרס ובתוכו הבחירות לקראת הקונגרס הכ"ב, שנערכו באוקטובר 1946, היו מבחן כוח לתנועה. תוצאותיהן גילו ירידה גדולה במספר בוחריה, בהשוואה לבחירות לאסיפת הנבחרים שנתיים קודם לכן.

1946	1944	
298,000	303,000	סה"כ בעלי זכות בחירה (שוקלי שקל)
(68.8%) 205,088	(66.8%) 202,448	סה"כ בוחרים
(5.9%) 12,055	(10.6%) 21,403	"עליה חדשה" קיבלה

התפלגות הקולות לפי גושים טריטוריאליים

	1946	1944	חברים (בערך)	
ירידה ב-:	בוחרים	בוחרים		תל-אביב
49.5%	3,978	7,875	3,300	חיפה
39.1%	2,538	4,167	1,800	ירושלים
35.7%	1,423	2,215	750	מושבות
27.3%	4,000	5,500	2,800	

114. משה טאובר, "35 ימים", עמודים, 9.8.1946.

115. "הוויכוח בבית-הנבחרים ומה אחריו", שם, שם. המאמר התווכח קשות עם גולדה מאיר ועם המפלגות האופוזיציוניות אחדות-העבודה והשומר-הצעיר.

בישיבת ההנהלה מיום 31.10.1946 הוחלט על-פי הצעתו של פ. רוזנבליט להקים ועדת חקירה לבחינת סיבות הכישלון, ולהגיש הצעות לארגון מחדש של המפלגה, כהכנה לקראת הבחירות לעיריית תל-אביב כאביב 1947. תוך שבועיים ימים הגישה הוועדה דוח מפורט להנהלה.¹¹⁶ אופייני למסמך

116. דו"ח להנהלה, 24.12.1946, מכון ליאו בק, ארכיון פינר. חברי הוועדה היו ד"ר מוזס וד"ר ה. וולף; המזכיר היה מ. רוזנטל. הוועדה שמעה את פעילי הסניפים מירושלים, חיפה ותל-אביב, וכן פעילים מתנדבים ממקומות אחרים. לפנייה היו מונחים התזכירים השונים, שבאמצעותם יכלה להשוות את תוצאות הבחירות לאסיפת הנבחרים ב-1944 עם הבחירות לקונגרס ב-1946. בקשר למושבות לא נערך מחקר יסודי. עיקרו של הניתוח נסב על סניף תל-אביב. בעיר זו הגיע אחוז הבוחרים למפלגה ל-12.48% מכלל הבוחרים ב-1944, ול-6.98% ב-1946.

הוועדה העלתה מספר השערות לגבי גורמי הכישלון:

א. ארגון ארצי של הבחירות: המנגנון לא הצליח להקיף את 300,000 שוקלי השקל; היו איחורים בהודעה על זכות בחירה, בהעברת שמות הזכאים לרשימות, במיון קולות חולים ועולים וכיו"ב.

ב. חולשת היצוג: "עליה חדשה" היתה מיוצגת בהכנת הבחירות רק בדיעה מיעוצת, מאחר שהמוסדות שהיו מופקדים על הבחירות הורכבו לפי מפתח מפלגתי, שנקבע בקונגרס 1939. נציגי המפלגה לא הגיעו לעמדת כוח, ועם כל מאמציהם נעלמה מהם אינפורמציה חשובה לארגון הבחירות, ולכן היתה השתתפותם בוועדת הבחירות המרכזית דבר מיותר ובזבוז כוח.

ג. אשר להכנות שנעשו מצד המפלגה לקראת הבחירות, מצאה הוועדה: כיוון שהבחירות כרוכות בקניית שקלים, ולא כל אוהד נכון לרוכשם, הוחלט ב-4.4.1946 שהמפלגה תדאג לרכישת השקלים במרוכז, לחברים ולאזהדים ידועים, ותדאג לרכישה אישית של אנשי הפריפריה. ואכן הרכישה נעשתה, אולם לא ביעילות מספקת. המשפחות שלא היו כלולות בכרסטת לא קיבלו שקלים. הרכישה האישית היתה לקויה אף היא. מכאן סיכמה הוועדה כי צריך לעדכן את הכרסטת בעוד מועד ויש לערוך מעין מיפקד של הפריפריה שיאפשר הרחבת הכרסטת. גם התקופה בין סיום הרכישה לבין הבחירות לא נוצלה כראוי להערכת הוועדה. עדכון הכרסטת והתעמולה הפוליטית בין האזהדים ומחוצה להם נעשו בקצב איטי יתר על המידה, הכרסטת לא היתה מסודרת, וקולות הלכו לאיבוד.

ד. תעמולת הבחירות: איכות התעמולה משביעה רצון. נמתחה ביקורת על כך שהנוסח העברי היה אקדמי מדי ולא דיבר אל "האיש ברחוב". ביקורת זו לא נראתה לוועדה, כי המפלגה עשתה תעמולה רבה בעיתונות הגרמנית ובעיתון "הארץ". אומנם בעברית נעשה פחות מדי, אך אין זה קשור בבחירות דווקא.

ה. יום הבחירות: לא הוכן ולא אורגן כראוי. למרות הפעילות הרבה, הריצה והאנרגיה שהושקעה, לא נוצלו כל האפשרויות.

הוועדה גם פירטה שגיאות טכניות שנעשו בכל אחד מהסניפים. היא גם הצביעה על השיפורים הדרושים, ביניהם היחסים בין המפלגה לבין העיתונות הגרמנית, העשויה להביא את המסר המפלגתי לעולים מגרמניה.

זה שהוא עסק בבעיות ארגוניות וטכניות בלבד. דבר לא נאמר בו על העמדות שהציגה התנועה לבוחר, ולא נרמז אף לא רמז כלשהו על חילוקי-הדיעות בתוכה ערב הקונגרס.

במלחמת הבחירות לקונגרס הוסיפה המפלגה להיאבק נגד תוכנית בילט-מור, נגד האקטיביזם ונגד הנהגת הישוב, תוך דרישה להחלפת ההנהגה.¹¹⁷ הניגודים בתוך המפלגה היו מעתה גלויים לעין כל. ג. לנדאואר תבע להמשיך את המשא-ומתן עם הממשלה הבריטית, ולו על בסיס תוכנית הקאנטונים של מוריסון-גריידי.¹¹⁸ הוא גם תמך בהליכה לוועידת לונדון, שהשתתפות בה נראתה לו כעומדת מעל לכל שיקול אחר.¹¹⁹ לעומתו תמך ה. ליכטהיים בתוכנית החלוקה, במגמה להגיע לעצמאות מדינית.¹²⁰ ואילו א. סימון טען, כי אין מקום להמשיך במדיניות הרואה את עיקר ענייניה בברית בין הציונות לבין בריטניה. במרכז המדיניות חייבים, לדעתו, לעמוד יחסי היהודים והערבים בארץ-ישראל.¹²¹ באסיפת הנבחרים יצגו נציגי "עליה חדשה" איש איש את הקו האישי שלו. ההתנגדות לאלימות היתה הנושא היחידי שאיחד אותם. מצע הבחירות לקונגרס הציוני,¹²² אם כי נשא את שם המפלגה, לא יצג למעשה את מרבית החברים ב"עליה חדשה". נראה, איפוא, כי כמחצית מהציבור שנתן ב-1944 את אמונו ב"עליה חדשה", השתכנע בתקופת השנת-יים עד לאוקטובר 1946, שמפלגה זו טעתה בהערכת ההתפתחות המדינית. הקונגרס הציוני הכ"ב שנתכנס בבאזל, היה הראשון לאחר מלחמת-העולם והשוואה, ולאחר אובדן שלישי מיהדות העולם. אפשר, איפוא, להבין את התחושה הקשה שליוותה את התנועה הציונית באותה שעה – תחושה שעתידי של העם היהודי מוטל על כפות המאזניים וכגודל הציפיות מהקונ-

117. עמודים, 18.10.1946: "נגד בילטמוריום ואקטיביזם", חוברת לקראת הקונגרס הכ"ב, בהוצאת "עליה חדשה".

118. בריטניה הזמינה את הנהלת הסוכנות להשתתף בוועידת שולחן עגול בלונדון, שנועדה לדון בחלוקת ארץ-ישראל לקנטונים לאומיים – תוכנית מוריסון-גריידי. הצעה זו באה בד בבד עם מאסרים המוניים בישוב, בעקבות פיצוץ מלון המלך דוד. באוגוסט, בוועידת פאריס, החליטה הנהלת הסוכנות ללכת ללונדון רק על בסיס של חלוקה.

119. לנדאואר, "מאזן ביניים פוליטי", עמודים, 18.10.1946.

120. ליכטהיים, "גלגולים", שם, 18.10.1946. דברים ברוח זו, במכתב בל אל קרויצברגר, 13.9.1946, אצ"מ 18/118.

121. סימון, "הציונות ואומות העולם", עמודים, 18.10.1946.

122. מצע "עליה חדשה" ובלתי תלויים לקראת הקונגרס הכ"ב, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

גרס, כן המשקל והחשיבות שייחסו לוויכוח על המדיניות הציונית לקראת הקונגרס ובתוכו. במרכזו של הוויכוח עמדו שאלת המשך ההסתמכות על בריטניה, או הינתקות ממנה עד כדי נכונות להתקוממות מזויינת נגדה; חיפוש דרכים להגברת המעורבות הפרו־ציונית של ממשלת ארצות־הברית אצל ממשלת בריטניה ובמזרח־התיכון בכללו, מידת האוריינטציה על ברית־המועצות, בעיית שיתוף־הפעולה בין ההגנה לבין ארגוני הפורשים וכו'. כל אלה היו שאלות דחופות וחיוניות. ברקע לכל הדיונים הללו נפרשה בעיית מאות אלפי פליטי השואה במחנות העקורים באזורי הכיבוש באירופה – תקוות הציונות המתגשמת.

מצעה של "עליה חדשה" קבע, כמובן, את עמדתה לגבי בעיות אלה, אך זה היה מצע עיוני, מנותק מפתרונות מעשיים, מצע שביקש לטשטש את הסתירות הפנימיות בין חתירה לעצמאות לבין הישענות על המנדטור, לאזן עליית פליטי שואה בעליה "אידיאליסטית", ולהטיף מוסר וטוהר מידות לישוב ולציונות. עם זאת יש לומר, כי גם אילו היה המצע יותר בהיר וחד־משמעי, לא היה עוד בכוחה של "עליה חדשה", באוקטובר 1946, לעורר הדים חיוביים בישוב.

דווקא בשנה קריטית זו לישוב ולציונות בלט ביותר מעמדה של "עליה חדשה" כגוף "זר" בישוב. את תחושת הזרות שעוררה "עליה חדשה" אף בלב המתונים שבמבקריה, ביטא "צבר" אחד שכתב ב"עמודים":

ולו זו בלבד שאינכם מראים כי אתם שמחים אתנו, גם אינכם מוכיחים כי אתם מבינים לכאבנו [...] הרוב אומרים כי אתם תומכים באנגליה, עד כדי כך שאתם משלימים עם כל מה שהממשלה עושה, וכי אתם רוחשים הבנה לכל מה שהאנגלים עושים, אך אין לכם הבנה בשביל הישוב [...] אני חושש, כי לעולם לא נוכל לבוא אליכם, גם לו היינו מסכימים אתכם, כל זמן שלא תגלו את האומץ לצדק, ותמדדו גם את הממשלה באותה אמת־מידה כמו את הישוב.¹²³

הוכח, שהציבור הרחב של עולי מרכז־אירופה, פוטנציאל הכוחרים של "עליה חדשה", שוב לא היה מוכן לתמוך בה רק משום שבראשה עומדים בני ארץ מוצאם. ציבור זה, לאחר שנכנס לחיים הפוליטיים של הישוב, לא היה עוד עשוי מיקשה אחת, וכשם שמנהיגי "עליה חדשה" נחלקו בדיעותיהם, כך

123. א.כ., "במה חופשית", עמודים, 13.11.1946. מבין חברי "עליה חדשה" היה ליכטהיים היחיד אשר טען בגלוי, כי הכישלון בבחירות הוא תוצאה מהדימוי השלילי למפלגה בישוב, וכי אחראית לו האהדה לבריטניה. שם, 15.11.1946.

אף הציבור המרכז-אירופי כולו. מרכז המפלגה הצליח לגבש "עמדה אחידה", כביכול, אולם חלק מהציבור שלו ראה עצמו מקורב יותר, מבחינה רעיונית, למפלגות הוותיקות בישוב. מהם שתמכו בציונים-הכלליים, מהם במפא"י ומהם בשומר-הצעיר. בקונגרס באזל דרשה "עליה חדשה", בהתאם למצעה, ללכת לשיחות השולחן העגול בלונדון. לדעתה, אין להעביר את עניין ארץ-ישראל לאומות המאוחדות מפני שפירוש הדבר – יציאה למאבק חסר סיכוי נגד השפעתם של ברית-המועצות והעולם הערבי.

"עליה חדשה" לא היתה בודדה בגישתה בקונגרס זה. גם במפא"י נמצאו חברים שלא היו רחוקים בגישתם המדינית מהצעותיה של "עליה חדשה". י. שפרינצק, למשל, סבר שהמאבק המזויין דחק את התנועה לבדידות מדינית, וכי מדיניות הכוח עלולה להביא את הממשלה לתגובות דיכוי שיסכנו את הישוב.¹²⁴ למרות זאת היתה זו "עליה חדשה" בלבד, שהותקפה בחריפות בלתי מצויה. ציולינג האשימה ב"רוח התרפסות";¹²⁵ ברכה חבס כתבה כי פליקס רוזנבליט לא זכה להקשבה יתירה; מישוהו מקצות העולם היהודי, בעל ראש שיבה, פלט מפיו את הכינוי "קוויזלינג";¹²⁶ ועיתון אחר הגדיר את הלוד-הרוח של אנשי "עליה חדשה" כ"הלך-נפש של אמיגרנטים".¹²⁷

נציגי "עליה חדשה" הזדהו בקונגרס עם מאבקו של וייצמן על המשך מנהיגותו ועל ההליכה למשא-ומתן בלונדון. הם שאבו תנחומים מנאווה השני בקונגרס שהיה תקיף ולוחמני, ויצא בחריפות נגד הרב סילבר, סנה ותומכים אחרים בציונות המרי. "רעיונותיה של 'עליה חדשה' מנצחים!" הכריז בטאוונה.¹²⁸ אולם רעיונותיה של "עליה חדשה" לא ניצחו, אפילו במקצת. מאבקו של וייצמן נכשל. הנהלת הסוכנות הורכבה מקואליציה שכללה שלוש סיעות: ציונים-כלליים, מפא"י, ומזרחי. תקופת מנהיגותו של ח. וייצמן בתנועה הציונית נסתיימה. לאחר הקונגרס קוננה גרדה לופט בעיתונה של "עליה חדשה": "בבאזל התגשם מה שהוכן במשך שנים ארוכות וטרגיות בארץ-ישראל, ובתעמולה שהתנהלה בחוץ-לארץ על-ידי גורמים ארצישראלים. סיסמאות המאבק נשאו פרי".¹²⁹ שוב הוכיחו אישי המפלגה

124. ועידת האיחוד העולמי בבאזל, 6.12.1946, ארכיון בית ברל, חטיבה 3.

125. ציולינג, ציר אחדות-העבודה, מצוטט בעמודים, 3.1.1947.

126. ברכה חבס, "יומן הקונגרס", דבר, 22.12.1946.

127. צהרים, 15.12.1946. גם העובדה שרוזנבליט דיבר אנגלית קוממה את הנציגים מארץ-ישראל.

128. "אזהרות נבואיות של וייצמן", עמודים, 10.12.1946.

129. לופט, "מה קרה בבאזל", עמודים, 3.1.1947.

חוסר ריאליזם וחוסר הבנה לגבי ההתפתחות. הרי דווקא כן-גוריון היה האישי שהפסיק את המאבק והמשיך למעשה את מדיניותו של וייצמן.

ו. קיצה של התנועה

המאבק על הקמת מפלגה פרוגרסיבית מאוחדת לאחר הקונגרס התגבשו הכוחות ב"עליה חדשה" בשני גושים ברורים, והמאבק בין המנהיגים על דרכה של התנועה התעצם. תוך כדי ויכוח אידיאולוגי בתנועה המשיך רוזנבליט את מגעיו, שנפסקו ב־1945, עם "העובד הציוני"¹³⁰ ועם חוגים מתוך הציונים-הכלליים,¹³¹ במגמה להקים מפלגה גדולה בעלת צביון פרוגרסיבי. ג. לנדאואר התנגד למשאומתן זה. הוא לא ראה בגופים אלה שותפים אפשריים ל"עליה חדשה". הוא סבר, שהמרחק האידיאולוגי והמעמדי רב מדי, ואינו מאפשר איחוד. היה לו ברור, כי באיחוד כזה תתחזק סיעת רוזנבליט, ולדרכו שלו לא ימצאו שותפים לא בעובד הציוני ולא בציונים-הכלליים.

עוד בפברואר 1947 פירסם רוזנבליט חוזר לחברי מרכז התנועה,¹³² בו הוא מבקש לדחות באופן חד-משמעי את תוכנית בוויין, לתמוך בדרישה למתן 100,000 הסרטיפיקטים ללא תנאי, ולצדד בחלוקה. הוא גם ביקש שחברי המרכז יתוועדו יחד לקבלת החלטה ברוח זו. ה. ליכטהיים תמך בכל הצעותיו ונתן להן ביטוי פומבי.¹³³ ביוני אותה שנה, חזר רוזנבליט על עמדתו וביקש מהמרכז לאשר את הצעותיו:¹³⁴

א. באין תקווה להסכם יהודי-ערבי בעתיד הקרוב, אין כל סיכוי להשיג אישור בינלאומי לפתרון שאלת ארץ-ישראל, אשר ירשה לעמנו עליה רחבה ובלתי-פוסקת לארץ-ישראל הבלתי-מחולקת:

130. העובד-הציוני נוסד ב־1935, לאחר ועידת קראקוב, כסיעת הפועלים של הציונים-הכלליים בתוך ההסתדרות.

131. ב־1946 הושג, בראשותו של משה סנה ובעידוד מנהיגי הציונות האמריקנית, איחוד בין קבוצות א' וב' של הציונים-הכלליים. הבדלים סוציאליים וכלכליים ביניהם, שנדחקו מפאת המאבק בבריטים, חזרו והתעוררו לאחר הכרזת האו"ם מכ"ט בנובמבר.

132. רוזנבליט לחברים, 9.2.1947, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

133. מ"ב, 7.3.1947.

134. רוזנבליט, "הצעות", 12.6.1947, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

ב. לפיכך, כל פתרון המתבסס על ארץ־ישראל בלתי־מחולקת, מן ההכרח שיהיה קשור בהגבלות מלאכותיות של חופש העליה;
 ג. התנועה הציונית לא תוכל להשלים עם הגבלות עליה ואין לצפות לשלום ולשקט בארץ, אם ההגבלות הללו לא תוסרנה, או גם אם תלבשנה צורה שלא יהיה בה אלא תיקון קל;
 ד. גם שיקול דעת כלכלי וגם מצב פנימי של הישוב מחייבים מעבר מהיר להעמדתו של הישוב על יסודות של עצמאות מלאה;
 ה. רק ישוב עצמאי יסדיר את יחסיו עם גורמי־חוץ בכלל ועם שכנינו הערבים בפרט, ואולי יביא העתיד לידי הסכם פדרטיבי עם הערבים;
 ו. השעה מחייבת קביעת עמדה ברורה, להכריז על תוכנית חלוקה בגבולות מתאימים, המבטיחים הקמת מדינה יהודית בת־קיימא. תוכנית זו תכלול את הנגב במדינה היהודית, או תבטיח בצורה אחרת את האפשרות של התיישבות יהודית בחלק זה של הארץ; תעמיד את ירושלים תחת חסות בינלאומית; תיתן לערבים את החופש להכריע בדבר עתידם הפוליטי של יתר חלקי הארץ, ותבטיח את ניצול מי הירדן לצורכי הארץ כולה על־ידי ערבות בינלאומית.

במאי 1947 עדיין מצדד ג. לנדאואר בפשרה בין יהודים וערבים, אשר צד שלישי יאכוף אותה. אין הוא רואה כל מוצא אחר מן המצב שבו שרריות שתי התנועות הלאומיות.¹³⁵ בעקבות הצהרת גרומיקו הוא חושש מאוריינטציה סובייטית.¹³⁶

ב־12.6.1947 הגיש לנדאואר למרכז את הצעתו, שהיתה מושתתת על פיקוח בינלאומי לתקופת מעבר, ואילו המטרה סופית היא – כינון מדינה דו־לאומית. בתקופה זו תהיה האחראיות לתושבי הארץ מוטלת על האומות־המאוחדות. האו"ם יקיים את הביטחון, ידאג להתפתחות כלכלית מואצת, להתבגרות חברתית ומדינית של התושבים, ולהשוואת הרמה ביניהם.¹³⁷ במרכז נתקבלה ברוב קטן החלטה על תמיכה בתוכנית החלוקה ברוח הצעות רוזנבליט.¹³⁸ בכך אושר קו בן־גוריון, שחתר למדינה לאלתר כדרך יחידה להבטחת עליה גדולה, ונדחקו למעשה המתנגדים העקרוניים של מדינה

135. לנדאואר, מ"ב, 9.5.1947.

136. לנדאואר, שם, 20.6.1947; וכן קרויצברגר, שם, 23.5.1947, בניגוד ליחסו של ליכטהיים, שם, 13.6.1947.

137. "Resolutionsvorschlag für den Merkaz", G. Landauer, 12.6.1947, מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

138. החלטות המרכז, מ"ב, 20.6.1947.

יהודית מן המפלגה. אף-על-פי-כן ממשיכים לנדאואר ואוהדיו להיאבק על דעתם.

הכרזת עצרת האו"ם על חלוקת הארץ והקמת מדינה עברית בחלקה הכריעו, למעשה, את גורל הארץ. פ. רוזנבליט, שהשתתף בדיוני האו"ם כחבר הוועדה המייעצת לנציגות הציונית, לא יצג בה כל עמדה חריגה. בשוכו ארצה אחרי החלטת האו"ם פירסם מאמר על הדינמיקה של הציונות מאחד-העם והרצל עד ללייק סאכסס, בו תמך בחלוקה ודרש להתכונן לבאות על-ידי חיוזק כוחה של ההגנה.¹³⁹

עתה, לאחר ההכרעה באו"ם, הודה גם לנדאואר כי שגה ולא ראה את הנולד. הישוב, הוא כותב, נכנס לתקופה קשה, בה יהיה עליו לבסס עצמו, כלכלית וחברתית, תוך הפרדה מהישוב הערבי. הוא סבור כי יהיה קשה לאנשי "עליה חדשה" להשלים עם המציאות החדשה מבלי לפגוע בעולם הערכים שבו האמינו. על התנועה להתוות לעצמה פרוגרמה חדשה וריאליסטית לקראת הבאות, אך מהי פרוגרמה חדשה זו אינו מפרט. כדי למנוע הקמת מפלגה חדשה על-ידי איחוד עם גורמים אזרחיים בישוב, הוא מציע לבסס את "עליה חדשה" ולקיים את יחודה כגורם משפיע בנסיבות החדשות.

בינתיים נמשך המשא-ומתן בין רוזנבליט, בשם "עליה חדשה", לבין "העובד הציוני" וחוגים בקרב הציונים-הכלליים. יציאתו של סנה משורות הציונות-הכללית, שחלה באותו זמן, הקלה על תהליכי ההתקרבות ואיפשרה את האיחוד.

בישיבת ההנהלה של "עליה חדשה", מיום 30.1.1948, הגיש פ. רוזנבליט הצעת החלטה האומרת:

ההנהלה מאשרת בפרינציפ את התוכנית של הקמת מפלגה דמוקרטית פרוגרסיווית חדשה, שתוקם מתוך שיתוף-פעולה של "עליה חדשה", "העובד הציוני" והחוגים הפרוגרסיוויים של הציונים-הכלליים. ההנהלה מסכימה לניהול משא-ומתן על תנאי יסוד המפלגה הזאת ותחליט כאשר יתבררו התנאים האלה.¹⁴⁰

מ. קרויצברגר הציע לדחות את המשא-והמתן לשלושה חודשים. אולם הצעת פ. רוזנבליט זכתה ברוב, והמהלך לקראת הקמת המפלגה הפרוגרסיווית קיבל אישור רשמי.¹⁴¹

139. רוזנבליט, שם, 19.12.1947.

140. החלטת ישיבת הנהלת "עליה חדשה" מיום 30.1.1948, אצ"מ J18/20.

141. בעד הצעתו של פ. רוזנבליט הצביעו: פ. רוזנבליט, י. רוזנפלד, א. ביק, ה. פרדר, ו.

ההתנגדות להחלטה התרכזת ב"עליה חדשה עובדת". חבריה היו ברובם מנאמניו של לנדאוואר. חלקם התנגדו עקרונית למדינה וחלקם, אנשי מפא"י לשעבר, העדיפו לחזור למקור מתצבתם על-פני איחוד עם הציונים-הכלליים. מעטים מהם האמינו כלנדאוואר, שקיימת אפשרות להמשך קיומה של "עליה חדשה" כגוף עצמאי. לאחר החלטת הנהלת המפלגה התכנסה המזכירות של "עליה חדשה עובדת" והביעה התנגדות לאיחוד. בסיכומיה נאמר:

המזכירות מביעה את דעתה ש"עליה חדשה עובדת" תמשיך בקיומה העצמאי, מבלי להתחשב בתוצאות המשאומתן בין הנהלת "עליה חדשה" לבין החוגים השונים הנזכרים בהחלטת הנה"ל של הנהלת "עליה חדשה" על דבר איחודם.¹⁴²

על החלטות אלו דיווח ג. לנדאוואר לרוזנבליט וביקש להביאן בחשבון במהלכים הבאים.¹⁴³ הוא פנה גם לחברים מחוץ ל"עליה חדשה עובדת" וביקש את תמיכתם¹⁴⁴ במאבקו לסיכול החלטת האיחוד. במכתב ששיגרה ג. לופט לרוזנבליט היא מסבירה את התנגדותה להחלטות הרוב בהנהלת "עליה חדשה", וטוענת שגם אחרי ההכרעה באו"ם שונה דרכה של "עליה חדשה" מדרכו של הרוב ב"שוב: "יש לנו דרך מיוחדת בגישתנו להקמת המדינה, אם היא תקום, ונחוצים לנו כל כוחותינו כדי למנוע הקמת מדינה טוטליטרית". היא גם חוששת כי פילוג יחליש את התנועה "ואת המקום בהנהלה הציונית, או בממשלה הזמנית, או בוועד הלאומי, שחשבת לכבוש בשבילנו – יקבל גרינבאום או קולודני או שניהם."¹⁴⁵

אחרים ממתנגדי האיחוד, קיצוניים אף יותר ממנה בתגובתם, ומאיימים בפרישה.¹⁴⁶ ביטוי חריף לכך ניתן בישיבת מזכירות של סניף חיפה. ד"ר נתן דוד טנה הציעו להחליט כי על "עליה חדשה" ליזום במהירות ניסוח מצע

בלוח, ז. מוסס, ל. פינר; בעד הצעתו של קרויצברגר הצביעו: מ. קרויצברגר, י. לם, ה. וולף. מ. נוסבאום – נמנעו. ג. לנדאוואר לא נכח בהצבעה. לאחר מכן הודיעה גרדה לופט במכתב אל רוזנבליט שהיא מצטרפת למחייבי הצעת מ. קרויצברגר. לופט אל רוזנבליט, 4.2.1948, שם, שם. דויד טנה שלח את הצבעת חברי הנהלה הארצית מחיפה: א. אוארבך תומך בהצעת מ. קרויצברגר וכן ד"ר אוארבך, ד"ר נתן, ד"ר טיפנטל, ר. וולטש. מכתב טנה אל רוזנבליט, 6.2.1948, שם, שם.

142. החלטות מזכירות "עליה חדשה עובדת", שם, שם.

143. לנדאוואר אל רוזנבליט, 2.2.1948, שם, שם.

144. לנדאוואר אל ציימן, 9.2.1948, שם, שם.

145. לופט אל רוזנבליט, 4.2.1948, שם, שם.

146. קרויצברגר אל רוזנבליט, 3.2.1948, שם, שם.

מפלגתי חדש, אשר ירכזו סביבו חוגים רחבים בישוב, וימנע איחוד עם הציונים-הכלליים.¹⁴⁷ בדיון שקיים הסניף למחרת ישיבת ההנהלה, זכתה הצעת רוזנבליט ברוב קטן של 9 נגד 7, 3 נמנעים ו-2 שלא השתתפו בהצבעה.

ההכרעה

ב־13.3.1948 התכנס מרכז "עליה חדשה" לאישור סופי של הקמת המפלגה החדשה.¹⁴⁸ את נימוקי המחייבים ניתן לסכם בדברים הבאים: "עליה חדשה" מבודדת ואיננה מסוגלת לרכוש חברים חדשים, ובעיקר לא מעדות אחרות; היא חסרת כל השפעה; אין בה נוער, חבריה הם בגיל העמידה ולמעלה מזה, ויש תחושה של קיפאון; אין לה יצוג במוסדות וסובלת לכן מחוסר מידע על המתרחש; מצבה הכספי מעורער ואינו מאפשר להוציא עיתון עברי; הסיכויים לקראת בחירות גרועים ביותר וצפויה ירידה נוספת. רעיונות המפלגה היו נכונים בחלקם הגדול, אף לדעת אלה שרצו בהקמת מסגרת חדשה, אולם הישוב אינו מוכן לקבלם. העמדה כלפי הטרור היתה נכונה, לעומת זאת טעו בהערכת המדיניות האנגלית; בשביל לרכוש השפעה בהווה יש לחרוג מהמסגרת המצומצמת ולהקים מפלגה גדולה. איחוד עם חלקים מהציונים-הכלליים עשוי לפתוח "שער לישוב".

לציונים-הכלליים, הוסיפו המחייבים לטעון, יש נציגים בכל המוסדות וניתן יהיה לפעול דרכם; שלא כבאיחודים בעבר, נכנסת הפעם "עליה חדשה" מתוך עמדת כוח ותוכל להשפיע על השותפים; עיתון "הארץ" יעמוד לרשות המפלגה החדשה; המצב הכספי ישופר; ל"עובד הציוני" יש נוער והתיישבות עובדת, ושיתוף-פעולה בינם ובין "עליה חדשה עובדת" יוכל להניב פרי רב; המפלגה החדשה תהווה בסיס לציונות הכללית העולמית, תוכל למנוע יצירת גוף ימני בתמיכה אמריקנית, ולבצר לעצמה עמדה בעלת השפעה בעולם הציוני בכלל.

ואלה נימוקיהם של השוללים: המצב אומנם נשתנה ויש לבחון את הדברים מחדש, גם דרושה פרוגרמה חדשה שעל בסיסה ניתן יהיה לחפש שותפים; אולם הציונים-הכלליים הם במצב של התפוררות, ספק רב אם הם פרוגרסיביים ואם הם השותפים המתאימים; רעיונות "עליה חדשה" נכונים; התפקיד החשוב מכל, המלחמה בטרור, לא נסתיים, ואין לשבת בכפיפה אחת עם

147. פרוטוקול ישיבת מזכירות סניף חיפה מ־8.2.1948, שם, שם.

148. פרוטוקול ישיבת מרכז "עליה חדשה", 13.3.1948, שם, שם. דיווח סודי על הישיבה לחברי מרכז, שלא נכחו בה, 17.3.1948, שם, שם.

אנשים שניהלו משאומתן עם הטרוריסטים ועשו הסכם עמהם. "האיזולציה לא תיפסק אלא תידחק יותר הצידה"; עדיין קיים כוח להמשיך להתקיים ודרוש אמון; דרך הפעולה היא האשמה בחוסר השפעה ואתה צריך לשנות; האיחוד יגרום לאובדן חברים ולא לרכישת אחרים; הנוצר לא ילך למפלגה החדשה; המצב הכספי לא ישתפר; הצעדים להקמת המפלגה החדשה עדיין אינם מבטיחים את הקמתה, אולם בינתיים הורסים את "עליה חדשה"; יתכן שיתחולל שינוי פוליטי רדיקלי בישוב ודרושה מפלגה כמו "עליה חדשה"; אין קשר בין הקמת המפלגה החדשה לבין השאלה הציונית העולמית; אין להשיג השפעה על חשבון פשרות בענייני אידיאולוגיה; "עליה חדשה עובדת" לא תצטרף, ועימה יפרוש מספר גדול של חברים אחרים; אין כל אפשרות לשתף-פעולה עם "העובד הציוני" מחוץ לעניינים הסתדרותיים; "העובד הציוני" אינו סוציאליסטי והוא הולך לפשרה עם הפורשים; הקמת המפלגה החדשה פירושה פילוג ב"עליה חדשה", ואין כל סיבה להחליף חברים חשובים באנשים כמו גרינבוים וקולודני. שתי ההצעות המרכזיות הועמדו לוויכוח ולהצבעה:¹⁴⁹

א. הצעת פ. רוזנבליט; המרכז מסמיך את ההנהלה להתכונן להקמת מפלגה גדולה פרוגרסיבית ודמוקרטית. מפלגה זו תקום על-ידי איחוד עם "העובד הציוני" והאגף הפרוגרסיבי שבציונים-הכלליים, תוך הדגשת השקפותיה ותכניה של "עליה חדשה".

ב. הצעת סניף חיפה: על "עליה חדשה", ללא משא ומתן עם מפלגות אחרות, לעבד ולנסח פרוגרמה, אשר תהווה בסיס למפלגה בעלת שם חדש, ותקיף אנשים בהיקף רחב, בעלי עמדות דומות, במגמה להפוך למפלגה פרוגרסיבית גדולה.

בעד הצעת רוזנבליט הצביעו 41, ובעד הצעת חיפה 26;¹⁵⁰ ג. לנדאואר

149. שם, שם.

150. התומכים בהצעת רוזנבליט בוויכוח היו: א. לורזון, לונשטיין, מ. גרוטר, ז. כנוביץ, ז. מוזס, פ. קוסט, י. רואר, ל. פינר, ב. כהן, ו. בלור, א. פרנק. התומכים בהצעת חיפה היו: א. אוארבך, ב. נתן, פ. מילנר, ג. לופט, ל. מיאר, פלס, ד. טנה, א. גולדמה, א. קרמר. בהצבעה שמתמכו בהצעת רוזנבליט: אלטרטום, ר. קרנר, י. רואר, ה. פרדר, פרוינדהיים, י. לונשטיין, ב. רובינוון, ז. כנוביץ, מ. קרוטר, פ. לבנשטיין, שלוסברג, ז. מוזס, ה. יעקובי, א. מאי, פ. רוזנבליט, ל. פינר, פ. קוסט, מאירסון, ו. בלור, ג. ביק, סה"כ 20 איש. עבור הצעת סניף חיפה הצביעו: ש. ברגר, פ. אבשטיין, א. גולדמר, ז. קרוליד, ל. מאיר, פימילנר, א. נוסבאום, א. אוארבך, ג. לופט, ב. נתן, סה"כ 10 אנשים. חברי מרכז שלא היו נוכחים נתבקשו לשלוח דעתם במכתב. א. סימון היה בארצות-הברית, ר. וולטש בלונדון, ק. בלומפלד תמך ברוזנבליט.

איים בפילוג.¹⁵¹ משנדחו איומיו פירסם גילוי־דעת אישי, בו הסביר שאיננו יכול ללכת לאיחוד עם אנשים מקרב הציונים־הכלליים, שנמנו בעבר עם מה שקרוי ציונים־כלליים א'. אך העיתון הגרמני "ידיעות" סירב לפרסמו.¹⁵² במאי 1948 הוקמה מדינת ישראל. "עליה חדשה", שהיתה שותפה ב"מנהלת העם", זכתה לייצוג נכבד. פ. רוזנבליט (רוזן) נעשה שר־המשפטים בממשלה הזמנית. בקיץ 1948 ניתן ל"עליה חדשה" ייצוג בוועד הביטחון. עמדותיה של "עליה חדשה" בתקופה זו מאופיינות במתינות ובהסתייגות־מה מהקו של בן־גוריון. רוזנבליט היה בחודש מאי 1948 בין המהססים אם להכריז על כינון המדינה. בספטמבר אותה שנה התנגד, יחד עם אחרים, להתקפה על יהודה ושומרון. ככל העניינים האלה לא היה מבודד. העובדה שהיה נמנה עם מיעוט מכובד, היתה לדידו הוכחה שדרכו היתה נכונה.

בנובמבר 1948 נתכנסה הוועידה הארצית האחרונה של "עליה חדשה". לנדאואר לא השתתף בה בהנמקה שהוועידה היא פיקציה, כי ההחלטות בדבר הקמת המפלגה המאוחדת עם "העובד הציוני" כבר נפלו בטרם ועידה.¹⁵³ האיחוד עם "העובד הציוני" והציונים־הכלליים הוא חיסול עצמי. לא רק לנדאואר נמנע מלהצטרף למפלגה החדשה. גם תומכיו הקרובים, שהיוו את עיקר המנגנון הארגוני של "עליה חדשה" לא הצטרפו, ובכך החלישו מראש את המפלגה העתידה לקום. חלק מהם חזר למפא"י וחלק אחר פרש כליל מהחיים הפוליטיים.¹⁵⁴

על הקמת המפלגה החדשה הוחלט בפגישה בין הנציגים ב־29.8.1948. האיש הפעיל למען איחוד הפלגים היה נחום גולדמן.¹⁵⁵ בעזרתו הצליחו "העובד הציוני", "עליה חדשה" וחלק מהציונים־הכלליים להגיע לידי הסכם על דבר הארגון, המנהיגות והתוכנית של המפלגה החדשה, שנקראה המפלגה הפרוגרסיבית.

"העובד הציוני" נועד להיות נציגה היחיד של המפלגה החדשה בהסתדרות, והנוער הציוני נקבע כארגון הנוער הרשמי של המפלגה. "עליה חדשה"

151. רוזנבליט, "הבהרה", מ"ב, 16.4.1948.

152. לנדאואר, "גילוי דעת", מכון ליאו בק, ארכיון פינר.

153. לנדאואר בשם "עליה חדשה עובדת", מ"ב, 10.11.1948.

154. טנה ולם חזרו למפא"י; גרוס, לופט ולנדאואר פרשו מפעילות פוליטית. נסיגת יצחק גרינבוים מן האיחוד הקלה על הרכבת המנהיגות החדשה.

155. על מעורבותו של נ. גולדמן במשא־ומתן: משה קול, "הציונות הכללית בעולם על פרשת דרכים", העובד הציוני, מארס 1957. בפגישה ב־29.8, שהתקיימה בדירתו של ליגום, השתתפו א. גרונבסקי, פ. רוזנבליט, מ. קול, ב. כהן, ה. פרדר, ד. הרמן, ז. מוזס, י. הררי. גרינבוים הוזמן, אך סירב להשתתף.

עתידה היתה לשמור על זהותה וקיומה הנפרד תחת השם "חוג יוצאי אירופה", עם עיתון משלה בשפה הגרמנית. המפתח להרכבת הנציגות במוסדות נקבע כדלקמן: 45% ל"עליה חדשה", 30% ל"עובד הציוני", ו-25% לציונים הכלליים. גם הוחלט שלהכרעה בשאלות מהותיות נחוץ רוב של 60.60%¹⁵⁶. המנהיגות התחלקה בין 3 המייסדים: ד"ר א. גרנובסקי – נשיא המפלגה; פנחס רוזן (רוזנבליט) – הנציג בממשלה; משה קול (קולודני) – יו"ר הנהלת המפלגה ונציגה בהנהלת הסוכנות.

לסיכום ניתן לומר, כי בין הסיבות שגרמו לחיסולה של "עליה חדשה" כמפלגה עצמאית, ולחתירת המנהיגים לאחדה עם "העובד הציוני" וה"ציונים הכלליים" א, "היה הרצון העז לחרוג מתוך הבדידות; לא להיוותר כת אידיאית מזוהה עם גישה המנוגדת לעצמאות לאומית; לא ליהפך למפלגת זקנים חסרת סיכוי לעתודה של נוער; ולהתגבר על חוסר הישע ואין-האונים בפעילות ציבורית שבאו מחולשה פוליטית ופיננסית, מחמת מעמדה הדל בהסתדרות הציונית והיעדר תמיכה של מפלגה בגולה, באחת – לחדול מלהיות "לאנדסטמשפט". אל כל הנימוקים והדחפים הללו נתלוותה התחושה העזה, כי לאחר קום המדינה שוב אין מקום בישוב למפלגות קטנות ומפוצלות, ולעומת זאת יש בארץ מקום למפלגה אזרחית מתקדמת, שבהקמתה יהיה משום התחלה חדשה. ואכן, המפלגה הפרוגרסיבית שהוקמה ביקשה להיות גשר בין תנועת הפועלים ובין המעמד הבינוני. העמדות שיצגה הבטיחו לה את ההשתתפות בממשלה, ועשו אותה שותף קואליציוני למשך 12 השנים הבאות.